

~~1929~~ 9

П. В. ПАРНАЧОВ

Мујас бура ужавны да вынѣдны

Комі њга лезанін 1930
С ы к т ы в к а р

Коми-3

2-1007

П. В. ПАРНАЧОВ.

Мујас бура ужалом
да вынсөдөм жылыс.

Г.П.Б-ка обяз. экз.

Лнгр. 1930 г.

Акт №

41258

КОМИ ҢИГА ЛЕҢАНИН

Сыктывкар—1930.

П. В. Париачов—О восстановлении и поддержании плодородия земли-почвы.

Отпечатано в типографии
Коми Госиздата
вколич. 2500 экз.
Облит № 299.
1930.

мы

яас

па

ны

яас

ја

на

кре

мы

мы

ны

уа

мы

да

зак

кре

ја с

пөр

В О З К Ы В.

1917-өд воын Россияса робочёјас да крестана мынтөдчисны озыр нарғитые јөзые.

Кор властыд лоі ас кіас, Совет мүөс буржујасөс зикөз весалөм бөрын ужалые јөз, коммунист партија индалөмөн, чорыда бостеисны овмөс кыпөдны — дорны выль олөм.

СССР паста өні вөчалөны выль фабрик-заводјас, гырые електростантсејаяс да мукөдтор. Бөрја војаснас заводітисны-і візмүтө ужавны машинажасөн. Бура уна-нын мијан ем һаһ фабрик-завод, — совхозјас да колхозјас (өтувја овмөсјас), көні крестана пыдди сөкыд ужсө вөчөны машинајас. Сөмын візму ужалөмыд һөжјөнжык-на кыптө промышленност дорыд. Мед ескө крестана вермісны буржыка овны, унжык пөльза бостны візму ужалөмые, мед візму овмөс кыпалөм өз кол промышленност кыпалөмые — совет власт зев чорыда бостеис крестана овмөс щөц кыпөдны!

1928-өд воө декабр төлысө совет власт лезіс закон, сені шуіс воан віт во чөжөн кыпөдны став крестаналые урожајсө 30-35 прөцент мында (өһја дорые којмөд јукөн мында содтыны).

Возмөстчые крестаналы, тајө шуөмсө олөмө пөртны совет власт быдногыс отсалө: овмөс кы-

пöдöм вылö уждöны сöм уждысан тöваришчество-
јас пыр; ужјöзөн сөтöны ви́зму ужалан машинајас,
лҗотајас сөтöны ви́зму вот мынтигөн да с. в.

Сöмын тајö оз-на тырмы!

Med ескö воис ыжыдҗык урожај, med кокнид-
җык лоі кресчаналөн олöмыс — колö нöшта шы-
бытны важ ногөн уҗалöмсö да бостыны ужавны
выльногөн, наука велöдöм серғи.

Наукалөн выныс зев ыжыд!

Зев уна буртор-нын наукаыд јöзылды сөтис.
Mi вермам кыксо километрөн час мунны појезд-
јас вылын, либö автомобилөн; ассыс сөрһисö öнi
мортыд вермö уна сурс километр сажö мөдöдны ра-
дио куҗа; јöзыд лебачјас моз сынöдти лебалöны са-
риҗас (море) сажö да сиз воҗö!

Сиз-жö уна буртор наукаыд сөтис-i ви́зму уҗа-
лысјаслы. Агрономјаслөн гектар му вылö быдмö
кујим тонна сажö (180-200 пуд) һаҗ; мөсјасыс во-
чöжнас лысөны 12.000 литрöҗ (1000 ведраöҗ);
омöлык пу гөрјөн гөрöм ныдди — гөрöны тракто-
рөн.

Мортыд-кө велöдчыштас да унҗыктор пондас
гөгөрвоны, секи сылы јона долыд лоö, бытөккө ку-
җа зер бöрын шонди петас!

Сөрт, ескö, велöдчöмнад лөсыд, кокниҗык ужав-
нытö, сöмын-öд быд морт оз-на вермы школајасын
велöдчыныс. Сижö-i öнi лөсöдалöма лыддысан кер-
кајас, клубјас.

Прөстҗык кадö-кө кутан ветлывлыны лыдды-
ван керкајасö да лыддыны газетјас либö бурҗык

иҗа — сек верман уна торјө велавны. Поҗө-өд
сөссә-и аслыд иҗа-газеттө сузөдны гортад.

Ме ас вылө бості зев ыҗыд уҗ, — гижны комі
иҗа, наука серті муҗас бура ужалөм жылые, кор
сурө крестанайд короны тащөм иҗасө-да. Вес-
кыда-кө шуны, — мем вывті иҗмкод лоө — лыд-
дасны-кө тајө иҗасө комі војтыр да отыштас-
кө иҗаыс налы бурмөдыштны ассыныс овмөссө,
ужалөмсө, олөмсө.

Г и ж ы с .

2. Ічѳіка комі крестана жылыс.

Міжан комі јѳз меуна вын пунктѳны візму ужалѳм бердѳ да скѳт візѳм бердѳ — асланыс овмѳсын ужалѳм бердѳ. Сы помые-жѳ лѳсѳдѳны аслыныс сојан-јуан: ѳаѳ, јај, јѳв-выј да паскѳм - кѳмкот. Фабрик-заводјас міжан зев-на еща, сіз-кѳ кынѳм-пѳттѳ і паскѳмтѳ лоѳ перјыны візму ужалѳм помые. Візму дорын ужалѳм-помые кынѳі, бостѳны нажеткатѳ і мукѳдлаыс: вѳралѳмыс, керлезѳмыс, заводѳ ветлѳмыс, вурѳсмыс да с. в. Тајѳ бокѳвѳј нажеткасѳ поѳѳ бостны сѳмын, ѳерт, прѳст кадѳ, кор візму бердса ужыд оз талав.

Ас овмѳсын ужалѳм вылѳ, візму да скѳт вѳдѳ-тѳм вылѳ вын пунктѳмыс ѳпріч, комі јѳз пѳшта-на візѳны сѳмсѳ-і бокѳвѳј нажеткајасыс: гѳр, агас вылѳ, ѳаѳ вылѳ, кѳмкот-паскѳм да мукѳд ужалан кѳлуј вылѳ.

Во гѳгѳр мыреам ас овмѳсын, кые мыј нажетка бостлам, сіз-жѳ сујас ас овмѳсѳ, а век ѳінѳм оз тырмы! ѳаѳтѳ лоѳ бостны, мѳдтор, којмѳдтор ѳѳбыштны. Ічѳѳік нажеткасыд, ѳерт, сѳмыд уналаѳ оз тырмы... Сізі тырмытѳмѳн, гѳлініка немтѳ-і лоѳ кољлавны.

Мыјла-нѳ луныс-лун мыреам, а век гѳлініка олам, ѳекор ѳінѳм оз сузсы?

Мо думые-кө, сөмын ужавны кужтөм вөсна. Кычї мїжан пөлјас-пөчјас му бердад ужавлөмаөе мї сїчї век-на ујалам. Гусежык, велөдчөмажык јөз важног вїзму ужалөмтө важөн-нїн шыбытїсны, бостөїсны вылног, агрономјас велөдөм сертї нуөд-ны ујсө асланыс вїзму овмөсас. Ферт, сесеа вешөм крестанайд мїжан дорыс буржыка-ї олөны.

Код еурө комї пїсөд војнајас дырјї вөліны за-гранїчајасын: Германїјаын да мукөдлаын. Наяө тө-дөны-нїн -- сени крестана олөны буржыка да кок-нїдјыка мїжан дорыс.

Гектар му вылыс (декаїнаыс неуна ещажык) најө бостөны урожај кујїм тонна гөгөр (150-180 п.). Мөсјасыс во чөжнас лытөны 4000 лїтрөз (300 ведраөз); порејасыс 250 кїлограммөз (15 пуд саяө) быдмөны. Мїжан урожајыд гектар вылыс воө сөмын өтїк тонна (60 пуд); мөсјасным лытөны 400 лїтра (30 кымын ведра), сөмын медбур мөсјас лытөны 900 лїтрөз (70 ведраөз).

Со кущөм шөркод-дем наң урожај (гектар вы-лыс тсентнерөн) кущөм еурө государствоын:

Тажә диаграммажасыс петкөдлөны — мыј мукөд
государствожасын һаң урожај вылынжык мјан до-
рыс.

Мыјла-нө сені вылынжык? Вот мыјла: сені му-
жассө ужалөны уна переменаөн, көзөны бура сор-
тирујтөм-весалөм көјдысөн, мујассө ужалөны бур-
машинажасөн, машинажас јона һебзөддөны мусө; вын-
сөдөны (гоитөны) мујассө кујөдөн кынзј быдсама
минерала вынеөданжасөн да мукөдторјөн. Зөла-
һик столбжасыс сөрпасае СССР-ын да Коми му-
ын петкөдлөны мјанлыс ічөтик урожајнымөс, —
кујим переменаөн му ужалөм; кушчөм сурө да ве-
савтөм көјдысөн көзөм; омөла мујас вынеөдөм
(гоитөм) да с. в. Мукөдыс пуасны, сетчаһын-пө
гашкө мујасыс буржыкөе мјан дорыс да климатыс
шониджык-да, дөрт, сөсө, буржыка-і һаһыс быдмө.

Мујасыс быдсама ем і сетчаһын, а климатыд
Комі муад дорыд, дөрт, шониджык, сөмын гы-
рыс урожајыс сені абу нач сывөсна. Роч муад-
өд мјан ем-жө шонид местајас (Украина да му-
көдлаті), да зев бур сөд муа инјас (черноземнөј
мујас), сөмын тај сені Коми муыд-на еңажык
урожајыс воө-а. Мед ыжыд помкаыс тани асланым
куштөмын да төдтөмын, асланым пемыдлунын.

Кор сурө таңчөм сорһитө крестанайкөд па-
пан-да мукөд мужікыс һуммунас-сөрөктас перво-
те вылө, сөсө муркһитас висталас, мыја-нө-пө вој-
дөр еңажык вөвлөмаөе велөдчөм јөзыс да буржы-
ка крестанайыс овлөмаөе? Менам пөль вөлі күвтө-
чыс виставлывлө, сөдысјас-пө менам зев бура овлө-

маё, жыныча өзөсө-пө һанысла вөлі вөсөг оз
вөсөы. Вөлөстас-пө өтө грамотнөй морт ез вөвлы
пөнөмарыг кынчө. Вот көнө мајбыр олөмыс вөв-
лөма! Онө мы, ставыд кужөг да уна төдөг шуеад,
сөмын тај һаныд сојны абу-а!

Тащөм сорһыд ө петкөдлө мөјанлыг пемыд-
лунтө. Пөс петтөзөыд лөб мукөд дырјө долһны-вө-
тавны велөдчөмыд пөлзасө. Мөјан мујас вылад
һаныд омөла быдмө да вывтө сөкөыд олөмыд нач
важ дөдјас мозыд ужалөмыд!

Важөн, дөрт, колөкө һаныд тырмывлөс, јөзыс
өнөја дорөы ещажык вөлі да, сөсө-ө мөыс өтө сој-
ыг вылө (јөдөк вылө) унжык дөнчөывлөс да ез вөв
өнөја кода өзөрмөма.

3. Кущөм да мөыгө артмөны быдтасјаслөн сојанторјасыс.

Өнө комө мортөыд быдөн-һөн ачыс гөгөрвөб,
мөј пуктасјас да көзөторјас быдмөны оз јөн
щөктөм сөртө, а сөмын бура вынөдөдөм му вылын.
Он-кө бура мутө һөбчөд да вынөд, көт со мо-
лөбен акашөтөн сөлөд, вөк-һөн көзөыд омөла быд-
мас!

Јона велөдчөм јөз бура төдмавлөмаёс, мөј быд-
гама пуктас лөбө көзөтор, сөз-жө ө мукөд туру-
нјас, быдмөгас бөстөны мөыс сојантор. Кымын
уна мөас тащөм сојанторјыс, сөмын буржыка да
өдөжык быдмөны быдтасјас.

Мыҗ-нө сещөм соҗанторҗыс турун-һаһыдлөн. В
да кыс сижә артмө? да

Быдсама быдтасҗаслөн соҗанторҗыс уна пөлөс, кы
поҗо шуны,—совкод миҗеральнөҗ веществоҗас (ро
чөн шуёны зольнөҗ веществоҗасөн).

Кыҗи таҗ ва пиб-кө пуктан сов, сижө сылө да
артиө сола ва, сиз-жө и быдтасҗаслөн соҗанторҗыс,
му пыцца ва пиас сылө. Турун-һаһ асланыс вужа- бы
сөн кыскөны тащөм сола код вына васө да с-
жөн-и пөткөдчөны. Быдсама пөлөс сещөм выныс
артмө куҗөдыс, кор сижө җикөҗ сиемас му пиас; да бур
торҗа миҗеральнөҗ вынөданҗас-кө му пиад пуктан; до
сиз-жө му пиад немчөжнас вел уна чукөрмөма та-
щөм „вынҗасыс“ быдсама турунҗас да мукөдторҗо
сиемөмыс; сесеа уна сикас соҗантор быдтасҗаслы бо
торҗалө и муыс,—лым-зер ваһн, сынөднас да кын-
малигҗасөн (выветриваҗтчөмөн).

Велөдчөм јөз төдмалөмабе да шуёны, мувыс
быдтасҗаслы-пө оз тырмы сөмын каліҗ, азот, фос-
фор да кор сурө калтсиз (известка) һима соҗан-
торҗас. Крестаналы-пө јона колө төҗдыены муҗас-
нысө тащөм торҗасөн вынөдны. Серт, таыс кын-
җи быдтасҗасыд уна пөлөс мукөд соҗантор-на бо-
төны, сөмын сещөм мукөдторҗыс муас ем тырмы-
мөн миҗан төҗдыетөг. Сесеа бара-жө колө шуны
мыҗ быдтасҗаслы став соҗанторҗыс колө нач өт-
кода, өтигор-кө оз тырмы, һаһыд бура оз-һи
вермы быдмыны, мукөд соҗаныс көт и лыһнөҗ ем.

Өни сесеа виҗөдлам, мыҗда быдтасҗас бөстөны
муыс вынсө (соҗанторсө) да уна-ө муас өм выныс

Велөдчөм јөз төдмөдлөмөбө уна пөлбө видлөгјасөн да шуоны: шөркөддем бур муын-пө 18 сантиметр кыза (4 вершок) мусина почваын дегатина вылын ем

Фосфор	2557	кiлгр.	(150 пуд)
Азот	3276	„	(200 пуд)
Калiј (ставыс)	25570	„	(1500 пуд)
Калiј (көдбө вермөны бөстны сојап пыдди быдтасјас)	2557	„	(150 пуд)

Танi гiжөма сөмын шөркөддем мулыс вынсө; да буржык мујасын, дөрт, унжык выныс танi гiжөм дөрыс омөл мујасын ещажык.

Јона велөдчөм јөз шуөм сертi, шөркөддем гөрүрөжас — туенас-өчнас да iңаснас, дегатина вылыс елбөстөны со мыјда вын — сојанторјас (пунт лыдөн)

Лыд-пас.	Кушчөм быдтас.	Бөстө азот ныма вын.	Бөстөосор ныма вын	Бөстө калiј ныма вын.
1	С-у (рузөг)			
2	Id.			
3	Зөр.			
4	Анькыц.			
5	Бобънаъ (клевер)			
6	Картупеъ (кортөгыс.			

1. Данные взяты из брошюры проф. Кочеткова "Что надо знать для удобрения земли порошками". Изд. 1925 года.
2. Данные в таблице приводятся из справочника проф. Слезнина изд. 1927 г.

Тажö кык еикас лыдпасјас вылас-кö буржыка виçöдлан, со мыј сее тыдовтчö: 1) мијан мујасын вын абу помастöм, быдтасјаслы сојнатор сен абу вывтi уна: 2) мијан мујасые выныс воыс-воö бырö, быд урожај сее нуö уна вын.

Колö нöшта шуны, быдтасјасыд-öд амбарые моз мусыд оз вермыны çикöç вынсö куравны, сöмын ещажык-кö лöб сојанторјыс, омöлжыка i быд-мöны, — урожај чинö. Велöдчöм јöз, важöн-нiн гөгöрвоöмаде муыдлыс вын ещаммöмсö да сбыл-ö сiç вöчлöмаде видлөгјас. Роташтет нiма карын квајтымын во чöж нуöдöмаде видлөгјас-опытјас, да со мыј сетые петöма; квајтымын во чöж мујассö абу нiнöмөн вынеöдлöмаде (кујöдавлöмаде) да сетые шöркoд-дем урожајыс со мыјда воöма):

1851	восаң	1859	воöç	1294	килогр. (79 пуд.)
1860	восаң	1867	воöç	966	килогр. (59 пуд.)
1867	восаң	1875	воöç	704	килогр. (43 пуд.)
1875	восаң	1883	воöç	786	килогр. (48 пуд.)
1884	восаң	1891	воöç	622	килогр. (38 пуд.)
1902	восаң	1911	воöç	507	килогр. (31 пуд.)

Сетöн-жö, тајö квајтымын во каднас вынеöдöм мујасыс быд во сетöмаде урожајсö 2391 килограмм (146 пуд).

Видлөгјас кынçи, воыс-воö урожај чинöмсö мијан мујас-вылыс петкöдлö-i ачыс олöмыс. Став роч му паста шабдилен шöркoд-дем урожај лыд-дыеö вöдi колан војасö статистика сертi со мыјда:

Војнаџ шөркөд-дем урожај	—714,36	кгр. (43,7 пуд).
1918 воӧ	—589	кгр. (36 пуд).
1919 воӧ	—581	кгр. (35,6 пуд).
1920 воӧ	—483	кгр. (29,0 пуд).

Тажӧ став лыдпасјас вылас-кӧ буржыка виӟӧд-лан, сес тыдалӧ мујас вылыс мијан наӟ урожај воыс воӧ век чинӧ. Ог-кӧ ми пондӧ буржыка череситны (дӧӟӧритны) мујастӧ, наӟыд ӧнија дорыс-на ещажык пондас быдмыны.

Сизкӧ ӧнија моз еновтчыны оз поз. Кујӧдыс кынӟи мујастӧ колӧ вынеӧдны и мукӧд-пӧлӧс му вынеӧданторјасӧн да ӧнја дорыс лужкжык вӧдситчыны мујаснад.

Воӟжык-нын ми висталим, мыј мукӧд госу-дарствојасын урожајыс мијан дорыс ыжыджык, кујӧдыс кынӟи мукӧд торјӧн јона мујассӧ вынеӧдӧны-да, сесса-и буржыка најӧ кужӧны мујаснас вӧдситчыныс: лӧсӧдӧмаӧс уна перемена да мукӧдтор. Мијан комі јӧзыд (сиз-жӧ и роч јӧз) бытӧӧкӧ нарошнӧ аслыныс ӧмӧлтор вӧчӧны, кыз сурӧ мујассӧ ужалӧны-да, сы-вӧсна и ас ужалӧм помыс наӟыд оз тырмы, да-и зев сӧкыд кажитчӧ став олӧмыс. Серт, став мыжыс таыс — мијан „важ привычка-ным“, пӧрыс јӧз моз ужалӧмын. Тајӧ нигаторјас ми-и кӧсјам висталыштны комі јӧзлы, ас гӧгӧрвоа-на кывјӧн, кыз и да мыјӧн позӧ череситны вынеӧдны мујастӧ да кыз и унжык пӧлза сетыс бостны.

4. Куцõм торјасõн позõ вынеõдны му.

Воцынжык ми шулим-нын, дај быдõн сїјõ ачыс гõгõрвоõ, мыј быд наң урожај бостõмыс мујас вылыс выныс јона чїнõ да сы пыддї век лоõ муад вынеõ содтыны, кујõдõн да мукõд пõлõс вынеõдантор сөтчõ сужõмõн. Комї крестанїныд мїјан тõдõ сõмын õтї пõлõс му вынеõдантор — кујõд, да і сїјõн оз куж вõдїтчыныс. Колõ кужомõнжык сїјõн водїтчыны да кујõдыс кынчї мукõдторјасõн заводїтны мујастõ вынеõдны. Уна пõлõс вїдлõгјасõн мукõдлаас адчõмаõс зев уна сїкас му вынеõданторјас да бостõны-нын сес зев ыжыд пõлза.

Велõдчõм јõз (агрономјас) став пõлõс мувынеõданторјассõ јукõны кык пельõ. Õтїк сїкассõ лыддõны органичөскõј вынеõданõн, а мõд сїкассõ мїнералнејен (рочõн нõшта шуõны зольнõј вешщөствөјасõн). Органичөскõј мувынеõданторјасõн лыддõны со куцõмјасõс:

1) быдсама пõлõс кујõд (скõт кујõд, морт кујõд, лебачјаслыс да мукõд кујõдсõ);

2) трунда (торф) — нурвыв мујас;

3) горт гõгõрса мусор-јõгыс вõчõм кујõд (ком-пост);

4) веж кујõд — наропнõ кујõд вылõ кõзõм тुरूнјас да мукõд пõлõс сөщõмторјас.

Тацõм (органичөскõј) мувынеõданторјасын ем быдтасјаслы став пõлõс сојаныс (азот, фосфор і калїј). Вын (сојантор) сөтõмыс кынчї, тајõ сїкас вынеõданјасыс нõшта јона нөбчõдõны-бурмõдõны

муеинсö — почвасö. Сојöd мујас вылö-кö цуктан тащöмторјассö, муыс лöб һебыдзык; лыаа мујас быггöкö сукмöнызык.

Миңералнöј вынсöданторјас сетöны быдтасјас-лы сöмын сојантор (вын), асныс мутö оз һебчöдны. Сегса выныс налөн абу став екасыс, а кущöмкö öтiк пöлбсжык (азот, лiбö фосфор, лiбö калiј); шочiника öтiк екас вынсöданторјас овлывлö-i кык пöлбс сојантор. Кущöм пöлбс сојантор унжык вынсöдантор пiас, сiјö һимөн-i шуөдны — азотiстöј, лiбö фосфорно-кiслöј, лiбö калiјнöј.

Öнi сегса пондам сорһитны торјөн, быд екас вынсöдантор јылыс, кычiжык колö вöдiтчыны сi-јөн да кущöм пöлза вермö сетны.

К у ј ö д.

Кујöd мијанлы медеа тöдса да медеа бур мувынсöдан. Кущöм пöлза сiјö сетö, быдөн тöдö-ны. Сöмын колö шуны, ми кујöдеыд тыр пöлзасö бостны огö кужö! Вывтi кыч сурö кујöдтö ми рöс-кодуйтам. Пöштi быдлаын мијан комi крестана ку-јöдсö петкöдöны тувсов кöчажас улö id улö, лiбö зöр улö). Таçинад зев ыжыд урон ми аслыным вö-чам i со мыј вöсна:

Велöдчöм јöвлөн бура тöдмалöма-да, шуöны: первој онас-пö кујöd вермö сiсмыны сöмын 40 прöцент мында. (Быд 100 пуд кујöдыс быдтас-јаслы сојанторјöч первој онас сiсмö сöмын 40 пуд, а колан 60 пудјыс оз-на вермыны прöчö-

чыс сіемыныс). Сізкө кужöдыдлөн унжык выныс-на колö мөд во кежлö, а мөд вонас зөр, либö id бöрын мiжан муыд-öд лöб коскöм улын (пар улын), кытчö мi нiнöмтор огö көзлывлö.

Коскöм вонас сіемö колöм кужöдыс да выныс сылөн (кызi мi воужык гiжлiм сов кодö тај пöрö) — зерöм војасөн сылö да јижö пыдöз му пiас, кытыс быдтасјаслөн вујјасыс оз-нiн вермыны сузöдныс. Тајiнад зев уна кужöд вынсö мi прöста воштам, пöлза бöеттог. Сізкө кужöдтö пыр колö петкөдны коскöм му вылö, секи сылөн выныс нöтi прöста оз вош. Первој гожöмнас — коскöм воас, мыјда торјалас кужöдыс выныс, сіјö ставыс мунö пöлза вылö арса көзöм рузöг öзимлы. Мөд вонас му пiас век сіемö колöм кужöдыс да сее торјалан вынсö вочасөн бостö-пiтајтчö еу быдтас. Којмөд во кежас-на кужöдыс велуна выныс колö да бара-жö мунö пöлза вылö вога көзajаслы (idлы либö зөрлы). Тас мi аджам, коскöм вылö петкөдöмөн кужöдлөн выныс бокö нöтi оз вош. Көн еурö тасыс пöлзасö важөн-нiн адзöмаöе да кужöдтö оз-нiн петкөдны тувсов көза улö, а быдсөн петкөдöны коскöм му вылö (Летјын да мукөд Луз катыд вöлöстјасын). Сіз-жö зев ыжыд урон мi аслыным вöчам кыз еурö да некадö кужöдтö петкөдöмөн. Пöшгi став комi крестана кужöдсö петкөдöны арын (пырыс-пыр-жö, мыјөн дод-да туж пуксас). Мујас вылö кiетöны кыз еурö, зöланiк чукөрјасөн. Тајiнад бара-жö жыныс уна кужöдыдлөн выныс прöсто вошö. Тулыснас лым сылiгас муыс оз-на зiкбз

кушав, а кужд чукорјасыд шондїсаңыс сылõны да уна выныс сес пакталõ (испарајтчõ) сынõдас. Сесега тулыснас лымсылõм ва да зерõм вајасыс, кыз гурõ разõдõма қолаңик чукорјастõ қикõз пожжалõны. Кужд выныс зев ретгид ва пїас сылõ да ваыскõд шõыц јїжõ муас — кужд чукор увтас. Тулысбыднад став куждыс быгалõ-космõ, гõрїг кежад сõмын кос ізасыс-ї колõ. Сынõдас пакталыс выныс, дерт, мїжан кїе пыр кежлõ-нїн вошõ, муад оз-ї волы, а кодї кужд чукор улас јїжас, сес нõтї-жõ пõлзаыс абу. Быдõн тõдõны мїжан ид мујас лїбõ зõр муј аспыр пеганаõе. Кужд чукорјас местаад зев шаңа кõзайд быдмõ да қорїзавтõзыс-ї (свєтїттõзыс) усõ. Дерт сесега тыра һаң некор сетыс оз волы, ізасыс кынзї. Арға петкõдõмнад да кыз гурõ разõдõмнад мї уна воштам абутõм куждлыс вынсõ прõста, пõлза бõсттõг.

Медеа бур куждтõ петкõдны тулыснас да секжõ-ї мупастаыс разõдны, сесега пырыстõм-пыр-жõ гõрны. Уналаын мїжан куждасõны помечõн, мõдамõдлы возсасõмõн. Тулыснад нõшта-нїн лõсыд возсасныд. Кымынкõ вõлõн позõ кыскавны куждтõ, а мукõдыслы бара гõрны. Тулыснад му паста разõдõм куждтõ весїг õтї лун-кежлõ оз ков колны му вылõ гõртõг, вермас став выныс пактавын сынõдас. Крестанаыд шудны, тулыснас-пõ сїз уна ужыс да секї куждтõ петкõдны он ешты. Сесега ылыжык мујасас гõжõмнад весїг тујыс абу. дај, сы вõсна вот-ї лõу арын куждасны. Талцõм гõрнїјасыд, дерт, еекõ збылõе, сõмын буржыка-кõ

мөвпыштан да пыдди пуктан, мыгда кужөдөд ми
 вын прөста воштам кыңи сурө арча кужөдасөмнад,
 сек ескө уна крестанін адчас пөрасө і тујсө лө-
 сөдас, да век пондас кужөдтө тулысын петкөдны
 да коекөм мујас вылө кіетавны. Колө сөмын пра-
 мөјжыка мөвпыштны. Эбылые-нын-кө тулыснас он
 ешты лібө оз поң, кужөдтө поңө і арын петкөд-
 ны, сөмын јона кужөмөн. Арча кыскалөм кужөдтө
 оз ков кың-сурө разөдны, а колө течны ыжыд-
 жык чукөрјасө, дод-віт-квајт чукөр вылө, сажен
 паста да сажен куңа местаө. Кужөдсө чукөрас те-
 чігөн колө вочасөн јона талавны. Тащөм ыжыд,
 топыда төчөм чукөрас кужөдыд оз вывті јона кын-
 мы төвнас да нөјжөнік сіемө, тулыс кејас бур-
 жык артмө. Мыјөн лымјис пондас сывны, колө
 бара чукөрјастө јона топыда талавны, мед ескө
 вывті кужөдыс сен ез пөжсы. Мыјөн кутас поңны
 гөрны, муыс коемыштас-да, чукөрјасө колө во-
 часөн, загунөн-загунөн разөдны (пазөдны) да пы-
 рыгтөм-пыр-жө гөрны. Таңинад кужөд выныс омөл-
 жыка вошө золанік чукөрјасыс дорыс. Тащөм
 відлөгјас (опытјас) вөлі вөчөма Абјачој вөлөстын-
 да, крестаналы зев јона кажитчөма. Колө быдла-
 ны вөчлыны тащөм відлөгјасө.

Мукөдлаас бара со кыңи вөчөны:

Арнас мыјөн вест сүдна кымын лымјис уеас,
 кужөдсө кыскалөдны мујас вылас да лөңөны зөла
 нык чукөрјасө-жө (дод-жынјөм кымын). Сөссө та-

мi щом чукорсө оз еновтны кыз сурө мiжан моз, а
ad, лөсөдлөны, кужөдеыс вөчөны заланiк кужөд жур-
лө-код гөгрөс чукорјас. Таңнад бара-жө ещажык во-
ны шө кужөдылөн выныс. Чукорыслөн ыждаыс абу
ра-паккыд, топыда течөма да, сы-вөсна омөлжыка
он выныс пакталө сынөдас. Сесеа зер ваыс да лым
д-сылөм ваыс чукор-кодсө оз-жө пожјав, iсковтө шы-
тө-лыда вөчөм бокјастыс-да. Лун-мөд-којмөд воҗын,
d-гөртөзыс тащөм чукорјассө бергөдлөны, мед чу-
ен-көрјас увтеыс да ачыс кужөд чукорыс сылас.

Тащөм гөгрөса вөчөм чукорјассыс ещажык вө-
d, шө кужөд выныс, кыз сурө разөдөм дорыс.

Колө-нiн шыбытны важ модаа кужөдасөмјастө.

6 Т р у н д а (Т о р ф).

Мiжан Комi областын зев уна му вынөдантор,
кыз шуасын, кокулын тупласө, сөмын бурсө бо-
етны сетыс мi өгө-на кужө. Нiмыс сылөн трунда
(торф). Трунда зев бур вынөдантор, пөштi ку-
јөд код-жө. Уналаын Комi му-паста емөе гырыс
нурјас, сiз-жө i поснiдiк нурторјас, мукөдлаас
зiк мујас бердын. Тащөм нурјассыс поҗө уна вын
перјыны асланыс ыбјас (пашњајас) вылө.

Кардорын (Архангельској губернаын) Шен-
курскөј да Јеметскөј ујездјасын крестанаыс важы-
саң-нiн ассыныс мујассө кужөдалөны трундаөн
(нур муөн) да сенi гектар ыб-вылыс наң урожај
бостөны 17 тсентнөрөз (80-100 пуд десатiна вы-
лыс. Кардор губернаад, поҗө шуны, шач мiжан-

көд-жө мусинмыс і климатыс (шоныдлуныс), а урожајыс сени воѡ кык мында унжык тсентральнѡй--черноземнѡй местајас дорыс, көні климатыс зев шоныд і мусинмыс (почваыс) вѡрѡч му код. Кардор уна ујездјасын бура ҺаҺыс быдмѡ нач сы вѡсна, мыј сени мујассѡ јона кујѡдалѡны трундаѡн. Тајѡ трунда му вынсѡдантор вылѡ вѡдлѡгјас вѡлі вѡчлѡмаѡе і Јатка губерҺаын, да трундаѡн вынсѡдѡм гектар му-вылыс су урожај воѡма 17 тсентҺер (102 пуд). Сецѡма-жѡ да сы мында-жѡ му вылыс, нач кујѡдавтѡг воѡма су урожај сѡмын 9,5 тсентҺер (58 пуд), сѡзкѡ трунда вермѡ еетны сѡдтѡд гектар вылѡ 7,5 тсентҺер (44 пуд). Тајѡ кык прѡмерыс быдѡнлы-Һнн позѡ гѡгѡрвоны, мыј трундаѡн јона позѡ мујастѡ вынсѡдны, сѡзкѡ быдѡнлы-жѡ колѡ тѡдмасны тащѡм бурторнас.

Трунда, кызі возынжык-Һнн шулім, — Һур му. Һур подја васѡдѡнјасын, туруныс зев Һѡкјѡн сѡмѡ да уна чѡжеѡ зѡкѡз сѡмытѡм туруныс, сы вѡсна сесса муыс лѡѡ сѡщѡм кокҺыд-омѡлыка сѡмѡм турун сѡра, быттѡкѡ кујѡд і ем.

Кујѡд вылѡ шогмана трунда ем кык-пѡлѡс. Ѳеікыс — сѡщѡм сѡд му код, сѡмын прѡстѡј му дорыс зев кокҺыд, космыштас-да быттѡкѡ ставыс артмѡма омѡлыка сѡмѡм туруныс. Мѡд пѡлѡс трундаыс нач гын (војлок) код, рудов рѡма. Гын код трундаыс артмѡ јона васѡд Һурјасын. Сецѡм зыбун местагыс-кѡ кѡрт зырјѡн мусѡ кодјыштап да Һеуна сѡјѡ космыштас, лѡѡ зев кокҺыд, быттѡкѡ Һнщ јокмыл. Пыдѡзжык-кѡ кодјыштан, сен сесса

муыс лоё сөдзык, важеажык-гын туруныс-да, јон-
жыка сесмөма-да. Мукөдлаас, көні абузык зыбун,
косөдзык нурыс, сені вевдорсааныс тащөм сөд
муыс. Тајө кыкнан пөлөс трундаыс зев бурөс му
вынеөдантор вылө, сөмын кужөмөн кэлө дастыны
(подготовитны).

Рын коё трундасө дастыны со кызі: первој
колө нурыс сјјөс перјыны көрт знрјөн плытка-
јасөн, лөбө позө-кө нурсө гөрны (лечыда теслы-
ны гөрјывсө да пуртсө-да). Сесеа кор муыс тө-
лалыштас (космыштас), сјјөс јона колө агсавны,
медым трундаыс дрөбалас поснөдіка. Тащөм пос-
ны жүгөдлөм трундасө позө куртны куранөн чу-
көрјасө да сетые сесеа вочасөн кыскавны гортад.

Гырысжык плыткајасөн-кө лоё перјөма трун-
датө, секи сјјөс колө течны клеткаөн (кірпичөс
моз) нур вылас, мед сені төлалыштас да вөліеті
кыскавны гортад, сесеа поснөдіка бара-жө жүгөд-
лыны сјјөс. Жуглавнысө позө вөчны натө мапі-
натор.

Тақикөн дастьөм трундатө (поснөдіка жүгөдлөм
бөрын) колө прөјдөтөдны скөт карта пыр, волөс
пыдөді, секи артмө зев уна да зев бур кужөд.

Трунда волөсөн вөдітчыны со кыз:

Важ кужөд петкөдөм бөрын карта вылө волса-
лөпы тащөм кос трунда мусө 18 сантөметр кы-
мын. Сесеа сы вылө волсалөпы ізас вундалөмөн
(аршын жын куза кымын), медым јонжык трунда-
ыскөд сорласас. Мыјөн скөтыд ізассө еујасны (та-
лаласны) трунда му шас, пырыс пыр-жө бара ко-

лө ташом поснi трунда мусö волсавны санҗиметр 10 кыза кымын (көт вершөк кыза) да вылас бара-жө волсыштны шырөм iҗас, сесеа i воҗө кеж-лө век сiҗi — вочасөн волсавны трунда мусö (2 вершөк кыза) да вылас бара iҗас.

Таҗинад зев уна да вывти бур вына кужөд арт-мө да i iҗасыд ещаҗык волөс вылад мунө.

Таҗинад кужөдыд унҗык лө, сiҗө быдөнлы по-чө гөгөрвоны (унҗык лө волөсө пунктма-да), а бурҗык да ғынаҗык кужөдыс лө со мыҗ вөсна: өтi-кө, трунда ачыс зев бур кужөд: мөд-кө, став кiҗөр кужөдыс jiҗө трунда шас. Кор нач iҗасөн волсалан, сек став кiҗөр кужөдыс му пиҗыс jiҗө да му вылад оз i воны. Кожмөд-кө, трундаөн волсасигөн картаад i сынөдыс (воздукус) бурҗык лө, став лок газсө трундаыд кыскө ас шас, сы вөсна i скөтыдлы овны долыдҗык. Таҗикөн вөдитчөмөн поҗө зев ыҗыд пөлза бостны гын кqд трунда муыс.

Кыҗi колө дастыны кужөд вылө сөд му код трунда.

Тулыснас, гожөмнас, либө арнас, мукөд ужҗа-сыс прөстҗык кадыс, колө перҗыны нурөыс трундасө чукөрө (4-өд серпас). Чукөр местасө первоҗ колө отҗөдыштны, сесеа перҗөм трунда мусө вочасөн течны сетчө.

Бурҗык чукөрсө вөчны 2 метр (3 аршын) пас-та кымын, куҗа ногыс поҗө көт мыҗ куҗа (уна-ө лө перҗөма трундасө, сыкуҗта i поҗө вөчны).

Судта ногыс, тащом чукор почо течны 1 $\frac{1}{2}$ -2 метра судта (2-3 аршына), сомын течнысö колö со кыч: пержигас көртзыржылыс трундатö почо шыб-лавны чукор местаас 25 сантиметр (4 вершок) кыза кымын слој, сесса сы вылö чукор настала-ыс киекавны известкаөн, либö фосфорит пычөн, по-чо і пач пöјимөн либö прöста карта куждөн. Пö-чо і ставсö öтщöщ сорлалөмөн пуктыны, сомын другсö оз поч пуктыны известка да фосфорит пыч. Тақикөн сорлалөм бöрын колö бура сы кыза-жö (4 вершок) вылас трунда течны да бара сорлав-ны известкаөн либö фосфор пычөн, либö мукөд-торјасөн, тақі вочасөн течны чукорсö жужыджы-көс (2-3 аршін судта). Чукор вöчигөн сор вылö известкасö либö мыжкө мукөдторјас колö бостны со мыјда:

16 килограмм (1 пуд) фосфоритпöј пыч, кык дод уж (выл пержөм) трунда вылө				
16	"	пач пöјим	кык дод	" "
16	"	" известка	өик дод	" "
1	дод	карта куждө	быд вит дод	" "

(Тажö лыдпасјассö бостөма Андрејев „Торф в крестьянском хоз-ве“ нигаыс, лөчөма 1926 воö).

Тақі сорөмөн вöчөм трунда чукор колö виңны места вылас тулыссаң арөз, јешщö буржык гө-дүјтөдны, мед ескө трундаыс чукорас бура сие-мас да му-вылад кыскаліг кезлө лөб нач öткод-смоль сөд рөма. Гөжөмнас, жар пöранас, колö чу-көрөб öтчыд-мөдыс киекавны прöстө ваөн либö

(буржык) кужöd ваөп, мед оз космы да регыдзык сiемас. Сегга кор чукöрыс пукыштас-код, ланкаммыштас, колö сiйöс жона гудравны.

Медга бура позö гудравны чукöрсö вылыс мöд места вöчöмөн, мед ескö важ чукöрөыс вевдорыс сурö уласзык, бокјассыс мусö течны шөрлаңыс, пыщыс бокјаслаңысзык да с. в. Сiз-жö жона колö гудравны iзвесткасö (лiбö мукöд торјас, пуктöма-кö трунда муыскöд). Гожöм чöжнас-кö тази кыкыс гудралан, зев шаң лоö, дај регыдзык артмас кужöd вылö.

Тазикөн дастыны трунда мутö колö сы вöсна, мыј сенi емöс вывти шома (кiслöј), вреднöј вещьествојас, сытöг му вылö кыскавны трундатö оз поз.

Кор чукöрад трундаыс лоö нач öткод рöма — смол код, секи позас-нин кыскавны му вылö кужöd пыдди. Гектар му вылö колö кыскыны со кымын дод (кужöd мында-жö), позö i унзык (шүөнны тај, выјөн-пö рокыд оз шыкыс, сiз-жö i тани — унаыс пена абу) да му ласталаыс разöдны, сегга кужöдыс моз-жö i сүјны гөригөн. Крестаналы тырмытöм кужöd пыдди мујассö зев жона позö трундаөн вынөдны.

7. Му-вылын быдтöм веж кужöd.

Сус вежöра јöз уналаын öни кужöдсö му вылас i быдтöны. Коскөм вытö көзасны туруңјас, сегга вежон кужим-нөл вöјдөр су көзгөзыс (лыаа мујас-

вылын кык вежон војдөр) тајо быдмөм веж турунсө му шас гөрөны, сені сіјө сіемө да бура небзөдө да јона вынеөдө мусө.

Күјөд пыџыс тани лоө веж турун, сізі і шуөны веж күјөдөн (рочөн — зеленое удобрение).

Тащөм веж күјөднас јона вынеөдөны мујассө Германџаын, Польшаын да мукөдлаын, көні гөгөрвоөмаөе сыыс ыжыд пөлзасө. Медса-һин шаң веж күјөдыд лыаа мујас былө. Новозыбковскөј опытној стантсџаын (важ Гомельскөј губерһаын 1918 воын пуктылөмаөе со кушөм видлөгјас. Өтік му участок былө пуктөмаөе 19 тонна (деватина лыдө) күјөд, а којмөд участок былө көзөмаөе лутік һима турун веж күјөд пыџы. Күјимнан участкас муыс вөлөма нач өткод, лыаа му.

Тајо видлөггыс со мыј петөма:*)

I участкакыс нач вынеөдтөг — 192 кгр. (12 пуд)

II „ кытчө вөлі 1200 пуд күјөд сүјөма — 560 кгр. (35 п.)

III „ кытчө вөлі веж күјөд көзөма — 380 кгр. (55 п.)

Тајо видлөггыс серті (сіз-жө і мукөдлаын вөчавлөм видлөгјас серті) лыаа мујас вылын веж күјөд сетө карта күјөдыс-на ыжыджык пөлза. Зев бура небзөдө да бура вынеөдө веж күјөд і мукөд пөлөс мусөна (почваа) мујас. Серт, код сурө первојтө оз-на қикөз гөгөрвоны веж күјөдыс пөлзасө да оз прамөја та-вылө ескыны. Мукөд мортыс-өд мөвпалө тақикөн — „...кықі-һө, шуас, сіјө-жө му вылын быдмөм турун вермас күјөд пыџы вынеөдны му? Ме һогөн-кө, мыјда вынеө мусыс бо-

*Тајо видлөг. јывыс гикөдсө бөстөма крөчанскөј сентеклоһөдџа вылыс. IV и V том, издаһыө 1926.

етас көзөм туруныд, сыыс унжыкөсө сиемөм бөрас оз-жө-өд вермы сетныс. Сизкө муад выныс нөтө оз-і сод, сөмын прөстө нокеөм і лоө“.

Первојтө тащөм мөвијасыд зев вескыдөсө кажитчөны, сөмын прамөјжыка гөгөрбок вицөдланкө вөліе гөгөрвоан. Көзөны оз кущөм сурө турунјас, а сөмын віка турун, пелушка нима аңкыщ (лөз посні аңкыщ), клевер турун, лупін нима турун ра мукөдтор.

Став тајө турунјасыс шусөны „бобовөј“-турунјасөн. Најө зев уна азот нима вын вермөны бөстны сынөдыс. Бобөјјасыс кынзи некущөм мукөд пөлөс турунјас-ны, көзөјас-ны сынөдыс вынөсө бөстны оз вермыны.

Kodi мујас вылө көзливліс аңкыщ, віка лөбө клевер турун, најө быдөн төдөны, мыј тащөм турунјас јона небцөдөны мутө. Став „бобовөј“ сикас туруныслөн вужјасас емөс гөрөд код уна јокмылјас (5 серпас). Сетчө і чөжеө сынөдыс азот выныс. „Бобовөј“ турунјаслөн сесеа зев пыдө му піас пырөны вужјасыс да пыдыс вермөны перјыны сојанторјасөсө. Колө нөшита шуны, мыј асланыс јон вужјасөн бобовөј турунјас вермөны бөстны муыс і сөщөм сојанторјас, кодөс мукөд пөлөс быдтасјас оз вермыны бөстныс, омөла сылөны-да.

Тацкөн вынөсө чукөртөмөн бобовөј быдтасјас вермөны сетны зев уна веж турун. Сіјө туруныс вежнас гөран-да зев регыд му піас сиемө (весіг кујөдөа регыджык) да став выныс (мыј чукөртас-

рае ны сынөдые-і, пыдые му пые-і, мукөдлаые-і) кол-
өтөт лө мусінас — гөран му слөяс. Ташөм чукөртөм вы-
ка ныс ставыс колө һаһ көзаяаслы да сыпона һа-
һыд зев бура быдмө.

тан Кызі возынжык-һин ми шулим, веж кужөд ту-
ун-рунлөн вужясыс зев пыдөз пырөны му пиас да
ыщ бытөккө мусө пыдөз-жө рождлөны. Сыпона веж
ту-кужөд бөрын көзаяаслөн дае рождлөм тужөдыс
вужясыс пыдөзжык пырөны. (б-өд серпас вылын
һа-моз) да буржыка і аеныс быдмөны. Өд кымын
һны пыдөз быдтасјаслөн вужясыс пырөны, сымын
пө-унжык му пиасыс вермөны бостны сојанторјас. А
ст-унжык-кө сојанторјас вермөны бостны, өдјөжык
да буржыка-і ачыс быдмө.

бө Шујга вылас быдмө кортупель, кужөд удобрен-
ту-һө вылын, а вескыд вылас — сјө-жө картофель веж
сі-кужөд бөрын да вужясыс зев пыдөз пырөны.

ок Веж кужөд вылө Коми областын, ме думыс, мед
зот бур лөө вика да пельушка аһкыщ, һајө өтө гөжө-
дө мын быдмөны да сјөн. Лупін һима турун ескө-і
ер-зев шаһ, медеа јона мүтө вынеөдө, сөмын мијан
ас-еща-һа видлөгјасыс вөліны да первојтө сјө оз
эт-быдмы. Лупінһад унжык видлөгјас колө вөчавлы-
дө ны, агрономјасыс јуасны-да.

дө Пельушка да вика веж кужөд вылө колө көзны
ас тулыснас вожжык (зөркөд щөщ лыбө вожжык), ме
ыс ескө вермасны бура быдмыны су көзтөз. Турун-
һг сө веж турун вылад позө гөрны ыщкытөг, сөмын
с-кагокөн ламөдыштны колө, ме озжык мешајтчы
гөрныс дај һөјтчыһтас-кө озжык бөр ловчы. Ка-

токыд-кө абу, поңо-и ыцкыны да вочасби пырыг-пыр--жө ыцкөминсө гөрны, мед оз удит космыштныс. Чут-кө космыштас, сесса зев дыр оз сісмы. Тащөм веж кужөднад жона поңо вынеөдны ылын пашнајас, кытчө карта кужөд ещажык либө нөти оз дөнчывлы. Вывті бур лоө, тащөм веж кужөдыскөд-кө щөц пуктан муад кущөм сурө миңералнөј мувынеөданторјас.

Миңералнөј мувынеөданторјас-пиыс медеа шаң веж кужөдулө пуктыны фосфорит пың, ізвестка, пач нөјим да мукөдтор.

Тащөм торјасыс пуктысөбны муас веж кужөд көчтөчыс. Миңералнөј торјас јывеыс прамөјжыка гіжам воңынжык.

8. Горт гөгөрсә мусор јогыс вөчөм кужөд (компост).

Крестана керкајас гөгөр быдлаын ем зев уна быдеама мусор јог. Ошиңувјасө төвбыдөн вел уна чукөрмө кужөд; кытчө сурө кисталөны помөјјас, лөкаңјас да мукөд быдеама јог. Щөкыда аңчывлан керка гөгөрыс кулөм рака шојјас, каң шојјас, пон шојјас да мукөд сеңцөмтор.

Став тащөм торјасыс шоныд-дырји сісөмөны да сынөдыс лоө зев лок. Гожөмјаснас сетчө чукөрмөны гутјас да быдеама гагјас, пырөны сесаң керкаад і быдлаө. Сывөсна щөкыда овывлөны сиктјасын быдеама виеөмјас да зев регыд паскалөны сикт кодас. Медеа-нин жона виеөмөны челафјас мынтөн (понос) да мукөд виеөмјасөн. Заг-

раһичаса крестанаяс таңом горт гөгөрсә лок мусорыс вөчөны зев бур кужöd да бостөны сескык пөлөс пөлза. Өтi-кө, өшiңувјасыс налөн век сөстөмөе (чiстөјөе) да һекучөм вiгөм оз паскав; мөд-кө, сетыс вөчөны зев вына кужöd да бостөны ыжыд пөлза — мујасыс ыжыд уражај сышомыс сетөны-да.

Мiјанлы ескө таңом пример бөрөасыс щöц колө вөтчыны.

Горт гөгөрсә мусорыс вөчөм кужöd шүөб компостөн. Вөчөны сiјөс со кызи:

Һеылө керка дiнсаңыс (кiлчи дорыс мышвыласжык), чукөртөны став мусорсө, течөны өтчукөрө. Чукөр местасыс ежа вужсө первој колө кулны, грунтыс-кө лыаа, кiскавны сетчө сој му да бурыһка трамбујтны, мед чукөрөсыс кужöd ваыс муас оз јиж.

Тақикөн дөсөдөм места вылө колө кыскавны быдсама јогсө горт гөгөреыс: өшiңувт кужöd, стружкi чагјас, опiлкi (сөмын гырыс чаг кужöd оз ков), сажа, пөјiм, быдсама кулөм шојјассө, емөкө, лыјас i быдтор, мыј толкө мешајтчө. Сетчөжө позө лөдны град вылыс һенцкөм јог, межа-вылыс лок турунјас, горт гөгөреыс важ сiсмөм турунјас i быдса сещөм торјассө.

Сiјө став мусорсө течөны һоль нелөса чукөрө (8-өд серпас вылын моз), кык метр паета кымын (1 сажең) да метр судна лiбө вылөжык, куза ногсө — мыј куза артмас, уна-кө лөү мускорыд, кузжыка позө вөчны, еща-кө — жеңыджыка.

Тащом чукөр пiас, ем-кө, позө нöшта пуктыны фосфорит пыч, либө известка. Сееза чукөрсө бокјассаңыс да вевдорсаңыс тупкавны трунда муөн (позө и чукөр увтас трунда му течны) 15-18 сантиметр кыза (3-4 вершпöк кыза). Трунда муыскө абу матын, позө тупкавны ежа муөн, сөмын муыс мед ескө вöли космынтöма. Чукөрыс пондас сiсмыны да мед дукуыс јона оз паккав, сывöсна и мунас тупкысгö дај медем выныс чукөрыс оз пактав.

Öтпыр кујим-ноль вежонын, тащом чукөрсө колö кiскавлыны кујод ваөн, либө помöј ваөн, позө и сöстөм ваөн. Он-кө кiскавлы, чукөрыс вермас космыны да омöла пондас сiсмыны.

Чукөр вылас колö вöчыштны вевттор, мајөгјас-јылö (лöбöд моз) дöскајасыс ли корiнаыс-ли, јона космöмыс, сiр-жö и лок зерыс да лымјыс вiрзас.

Тöлыс вiт-квјт мысчи кымын (вöчөмсаңыс) прöстжык кадын чукөрсө колö косавлыны да вылыс течны первојыссыс моз-жö, сөмын колö јона гудравны, мед öткодажык да öдјөнжык сiсмас.

Абу-кө гырыс чаг-јог течöма чукөрас да корсурö-кө сiјöс кiскавлыны, öтчыд либö кыкыс гудравлыны öти вонас, а мукöд-дырјыс и регыджык (öти гожöмөн) артмö зев вына кујод. Мујас кујодавсö карта кујодөн моз-жö, сөмын тајö вынажык лö, позө ещажык пуктыны. Буржык тащом кујöдсö кыскавны градјас вылö, тагјөрјасö либö јона сiрсөја мујас вылö.

д-ерт, көд-сүрө тацдм куждд жывеыд өз і мөв-пыштлыны, а мукддыс нөшта-на шуас тајд-пө сө-мын уждм дорыс уж. А прамөжыка-кө мөвпыштан, компост кужддыд вадд зев ыжыд кык пөлдөс пөльза: өтi-кө, ещажык лөб өктјасын вiсөмјас, өшiн-увјас сөстөмжык лөб челады ворсны; а мөд-кө, му вылад пондас унжык наа быдмыны, сөмын озков дышддчыны, а тајд кыкнан-пөлдөс пөльзаыс мiјан ас)кыи.

9. Мињеральнөј мувынедданторјас.

Карта куждд, трунда, веж куждд да компост куждд, — ставыс тајд шусөны органическөј мувынедданторјас. Сөтөпi ем быдтасјаслы став пөлдөс сөјанторјыс.

Таыс кынзi ми возынжык шулим, емөс нөшта мињеральнөј мувынедданторјас, кодјасөс вөчдны заводјасын. Ставыс најд вузасөны пыз-код порошөкөн. Тацдм му вынедданторнас, турасыс көт налөн i iчөтiк, а быдтасјаслы сөјанторјасыс зев уна да кокнида вермөны сөс бөстнысө.

Ичөт турас радiыс да уна вын радiыс мињеральнөј мувынедданторјасiө кытчө колдө пөчд нуны. (Кужддтө-өд верст-мөд сәјд ылөжык он-нын вермы кыскавны). Медса-нын јона тацдм мувынедданторјаснас вөдiтчөны Германiјаын да сы-понда бөстөны сенi мујас вывеыс зев ыжыд до-код.

Важ пөраө, 100-150 во-сәјын, Германiјаын урожајјасыс мiјан код жө зөлањiкөс вөвлөмаөс,

сөмын кор візмусө пондөмаөс сени ұжавны агро-ном сөветјас серті, секісаң воыс-воө урожајыс пондөма кыптыны. Во комын-неламын сајын Германіјаын јона пондісны мујас вылө кыскавны быдсама мінеральнөј мувынсөданторјас да секісаң урожајыс мујас-вылын, кыз шуасны, четчыштіе јешщө-на вывланө.

Со кызі кыптөма урожајыс Германіјаын*):

1770-1780 војасө; десатіна вылыс воөма ^{*)} 50 пуд наң	1870-1880 војасө десатіна вылыс воөма 90 пуд наң	1895-1900 војасө десатіна вылыс воөма 114 пуд наң
1905-1910 војасө десатіна вылыс воөма 120 пуд наң	1913 воө — — — — десатіна вылыс воөма-ны 140 пуд наң	— — — — — — — —

Тажө лыдпасјассыс быдөнлы поңө гөгөрвоны, мыј Германіјаын урожајыс первојсө кыптөма нөжјөнікөн воыс-воө (1770-1880 војасө), кыптыны заводітөма, мујассө кутөмаөс буржыка чередітны-да; заводітөмаөс мујас вылө наңкөд сорөн көзны бобөнаң турун да мукөдтор; бурмөдөмаөс асыныс көјдысјассө да сіз воңө.

1890 војассаң наң урожајыс зев өдјөн пондөма кыптыны. Кыз кујім воөн уражајыс содөма 90 пудсаң 140 пудјөз. Тащөм өдјө уражајыс кыпалөма, сіјө кадјассаңыс јона пондөмаөс мујассө вынсөдны мінеральнөј му вынсөданторјасөн-да сіјөн.

*) Лыдпас гжөдсө бостөма профессор Иранішыков ніга вылыс — „Учение об удобрении“.

Ме думайта, татые быдөн гөгөрвоас, мыыжда
пөлза вермасны сетны мінерала мувынсөданторјас.

Уна пөлөс видлөгјас сертї, германїјаса велөд-
чөм јөз шуоны сїз, мыј важ дорые содөм урожај-
сө-кө-пө лыддыны 100 прөчентөн (условно), се-
тые 50 прөчентые содөма мінерала мувынсөдан-
торјасөн вөдїтчөмые; 15 прөчент — содөма бур-
жыка важ дорые мујассө чередїтөмые; 15 прөчн.
— бур көјдые лөсөдөмые; 10 прөчент — уна пе-
ременаөн му ужалөмые. Тазікөн-жө шуоны і му-
көд заграычаса велөдчөм јөз; тазікөн-жө вермас
лоны і мїјанын, германечјас моз-кө пондам ужав-
ны ассыным візмүтө. Медыжыд да медрегыд пөл-
засө вермасны сетны мінерала мувынсөдантор-
јас, сїзкө сы-дїнө колө мїјанлы чорыджыка і кут-
чїелыны. Колө нөшта шуны, мїјан Сөветвласт за-
водїтө вөчны уна выль заводјас мінерала мувын-
сөданјассө ізны да воғө.војасө мінерала мувын-
сөданторјасыд унжык-нїн лөбны. Бөрја војаснас
сы вылө доныс јона чїнїс-ї. Прамөја-кө лыддан,
кујөдые донтөмжык*өнї сулалөны мінералнөј му-
вынсөданторјасыд. Вот, шуам, суперфосфат ву-
залөны 50 урөн пуд. дсегатїна вылө (шөркоддем
норма) пуктөны 18 пуд, сїз-кө дсегатїна удобрїтө-
мыс кутас сулавны 9 шай. Өнї лыддам — уна-ө
сувтө кујөд удобреннө: дсегатїна вылө шөркод-
дем норма пуктысө 2.400 пуд лїбө 120 дод.
Верста сажын-кө муыд лөб, кујөд доддөн 240 вер-
ст мунны отарас да мөдарас; 5 урөн верста-кө
лыддан, і сен-нїн кајө нач ветлөмыс — 5×240 —

12 шайт. (Коллыёбны-öd 8 урөн нöшта, а оз 5 урөн). Нач кужöд кыскöмыс донажык сувтö мiнeрала мувынеöданторјасеыс. Ферт, нöтi му-жастö кужöдавтöг оз-жö шогмы, тацöм торјасеö сöмын кужöдкöд щöщ колö пуктавын мујас вылö. Мiнeральной мувынеöданторјас ем зев уна екас i быд екасын куцöмкö öтi пöлöс вын (азот фосфорнöј кiслота, лiбö калiј), зев-нын шоча öтiк торјын овлö кык екас вынеöдантор. Став тацöм мувынеöдан порошокыс сiчi-i шусöбны, код пöлöс вын сенi унжык, азотiстöј-лi, фосфорно-кiслöј-лi, калiјнöј-лi.

Онi сесега гiжыштам быд-екас вынеöдантор-жылыс торјөн.

А) Селiтра. Тајö шусö азота мувынеöданторјөн. Вузальны жежыд сов код. (неуна вижовжiк) порошокiөн. Азотыс танi 15 % мында кымын. Таö селитраыс шусö чiлiјскöјөн, перјöны сiјöс лунвын Америкаыс (Чiлi нiма di вылыс). Селитра ва-п-ын зев регыд сылö, да быдтасјаслы регид i артмö сојантор. Му пiас пуктöм бöрын вынсö сетö во-чöж. Руцöг мујас вылö буржык лöб кык пöрјö-кö пуктан селитрасö, öтi жынсö первој арнас којав öзим вылö, а мöд жынсö тулыснас öзим вылас-жö. Некор оз ков селитратö гөрны му пiас. Сесати на вылö пуктысö кужiм пудсаң öкмыс пудјöч шöркөддем норма — квајт пуд. Пöчö кöзны быд сама быдтасјас улö, i градвын пуктасјас улö, сöмын оз ков пуктынн клевер улö да мукöд бобö вöј быдтасјас улö. Медса шаң селитра пуктынн

еojöджык мујас выlö; лыа му-вылые регыд пырыс прöjдitö. Емöе нöшта мукöд пöлöс еелitraјас да азота мувынеöданторјас, сöмын сещöмјастö ещажык мијанлаң вајлывлöны да-і dona сулалö. Тащöм вынеöданјас пыödi (dona-da) буржык лöу уна кужöд лыбö трунда му, лыбö мукöд пöлöс органическöј торјасöн мујастö вынеöдны.

2. Фосфорно-кислöј вынеöданјас. Тајö еикас вынеöданјасöн шусöны: суперфосфат, фосфорит пығ, лыые вöчöм пығ, томасплаг да мукöдторјас. Тащöм торјасыс мијан местаын медеа колана вынеöданјас, і со мыј-вöсна:

Öti-kö—тајö еикас мувынеöданторјасыс унжыкыс мунö быдтасјаслы медеа колан інö—кöјдыс артмöм выlö, і сöмын һеуна іңасас, а кöјдысыс öd і медеа колан торјыс, сы радi-і ми быдтам, döғöритам быдтасјастö;

möd-kö—övi мијан мујасын быдтасјаслы зев еща фосфора еojанторјасыс, нач кужöдöн мујастö вынеöдам, а кужöдад тащöм төрјыс мед-еща. Сееа му вылыс бостöм фосфора еojантор, бөр му вылас пöштi һöтi оз во. Сöмын-öд іңассö му вылад бөр нуалам кужöдöн, а туссö (зерносö) еojам асным.

Кojмöд-kö — mi-öd төдам-нын (1-öд листбок; möд серпас-da), мыј быдтасјаслөн урожај вермö вони сöмын сымда, мыјда выlö тырмö медеща еикас еojанторјыс, сiјöс-kö содтыштан і урожај вермас ödjö содны, сiңкö фосфора вынеöданторјас пук-

төмөсө вермас зев регыдөн да ыжыда содны му-
яс вылые урожај.

1. Фосфорит пыч. Тажо вынсөданторсө вө-
чөны фосфорит нима сөд ізые, зев поснѣа сѣсө
ізөны натө мельничаясын-да. Фосфорит ізые мѣжан
Комі областын зев уна-пө ем (Сыктыв ујездын
Ыб вөлөстын да Сыктыв ју катыдыс). Фосфорит
пыч омөла да һөжжөн сылө му-пѣас, сывөсна ко-
лө сѣсө воажык му пѣас пуктыны, арсаһыс лѣбө
когкөм черігөн (пар му первој гөрігөн) да 2-3
вершөк пыдна гөрны му пѣас. Тажө буржыка сетө
вынсө вѣл пашна мујас вылын; гыбдач (подзо-
лѣстөј) мујас вылын, лѣбө һур подја васөд мујас
вылын. Гектар мувылө пуктысөд тонна кымын,
вынсө күтө вѣто-квајт во чөж. Пожө пуктыны бы-
сама быдтасјас улө — һан көза улө (буржык су-
улө); аһкыщ да мукөд көзөм турун улө, градвыв
пуктасјас улө; пыш му вылө да с. вожө.

Нөшта-һын паш лөб, фосфорит пычтө-кө трун-
да мукөд щөщ чукөрас вѣзыштан лѣбө веж кујөд
возвыв-кө му пѣас пуктан.

2. Суперфосфатјас. Фосфорит пыч, кыз
мі шулім, му пѣас һөжжөн сылө да дыр озвермы
сетны пөлзасө. дыр оз сыв сѣјө вөлөмкө сывөс-
на, мыј сені вѣл уна ізвестка ем, да ізвесткаыс
күтө сылөмгыс. Тащөм торјаснад вөдѣтчыс вежө-
ра крестана гөгөрвоөмаөс, мыј фосфорит пыч-цө
буржык урожај сетө һур пөдја васөд һын да
гыбдач мујас вылын. Вөлмакө тащөм мујасыд
шомаөс (кѣслөјөс) да сені ізвесткаыд ачыс ре-

гыд сылө, севса-і фосфорітыс сылөжык. Сещөм відлөгјассыс гөгөрвоисны да өні ізвесткасө фосфоріт пычыс заводјасын пондісны сывдыны ернөј кіслотаөн. Сы бөрын артмө кокныда сылыс да зев вына мувынсөдантор, коді шусө-нін суперфосфатөн.

Заводјасын суперфосфаттө вөчөны фосфоріт пычыс кынці важ лыјасыс да лы пычыс. Суперфосфат нїма мувынсөдантор лоө сещөм пөјїм-код рөма, сөкыд пыч; поснїдік јокмылөс мукөд дырјыс да јокмылјасыс чуң-костад і пазалөны. Кылыштө кушөмкө аслыс-пөлөс дук (запах). Суперфосфат мїјан местајас еерті лоө медеа шаң да медеа колана му вынсөдантор. Тајөс му піө пуктөм бөрын, первој восаыс-жө, наң урожај јона содө да наңыс кајө гырыс шепта, зев бур, гырыс туса, нөшта регыджык воө-і, Вывті-нін сїјө шаң важ мујас вылө да сојөд інјасө. Поңө пуктыны быдеама мусїнма інө, гыбдач мујас вылө (подзолїстөј) кынці да васөд інө. Шоғмө көзны быдеама быдтасјас улө і градвыв пуктасјас улө. Вывті-нін ыжыд докод вајө, наң-бөрас-кө му вылад клевер турун көзан. Гектар му вылө суперфосфат пуктысөө 200-саң 400 кілоўз, шөркод-дем норма лоө гектар вылө 290 кымын кіло. Вынсө кутө 2-3 во чөж. Му вылө пуктөны регыдн лїбө вежон кык воңвыв наң көзтөчыс да агсалөны. Поңө пуктыны і көзїгөн, сөмын гөртөчыс да көзныс гөріг мозыс, медем нөңц сїјөс гөрни му пїас 2-3 вершөк пыда кымын.

Суперфосфатөн поңо вынеодны мутö i öйм-
ывтi, сөмын колö пöвмөд көрт агасөн агсавны, öчи-
мыд нөти оз щыксы.

Суперфосфат ем, нөшта мөд пөлөс, шүеө сiјö
двојнöј суперфосфатөн, выныс сени нөштi кык
мында. Вөдiтчöны тајö прөстөј суперфосфатөн моз-
жө, сөмын колö боетны сiјөс жын мындаыс. Двој-
нöј суперфосфат прөстөј дорыс кык мында кымын
допакык.

3. Томасшлак. Чугун рудаыс, көрт да
уклад (стал) вөчiгөн, вел уна колöны шыбластор-
јас, сещөм роңоөс код еөкыд жокмылјас. Тащөм
шыблас торјасас уна-код ем фосфор. Сетыс вö-
чöны мувынеоданторјас, натö мельничаясын изас-
ны поснiдик пыңоң-да. Сещөм пыңсö-i вузалöны
мувынеодантор пыңды, шүеө томасшлакөн. То-
масшлак пың өөд рөма, зев өөкыд, көңiгас јона
бусiтö (пылiтö). Вынсö муас кутö велдыр, тыр-
мымөн-кө пуктан вiтö-квајт во, дажö көкјамыс
воөң вынсö кутö да ыжыд урожај сетö. Гектар
му вылö поңо нуктыны 290 килосан тонна жынјөң.
Пiркоддем норма гектар вылö лөö 390 кило кы-
мын. Томасшлакыд көңiгас јона бусеө да буржык
сiјөс којны лөң поводдаын, асывоңын лысва вы-
лö либö зер бöрын. Медым омөлжыка буссас, му-
көдыс көңтөңыс томашлактö сорлалöны лапыд (ул)
лыаөн-ли, муөн-ли. Којны тајөс му вылö тöлье-
мөд воңыв наң көңтөңыс. Руңөг улö колö пук-
тыны первојөыс коскөмтö гөригөн. Вөса көңајас
улö шаңжык томашлактö пуктыны арсаңыс, су-

под гөрігөн. Тажо мувинеоданторсө му вылө ко-
жөм бөрын век колө мутө гөрны вершөк 2-3 пыда
кымын. Томашлак медса жона редөйтө васөд му-
јас да гыбдач иңјас. Зев бур вынеодантор і ві-
јас вылө, колө сөмын віјјас вылад арнас којны
да жона көрт агасөн агсавны (пінәјтны).

Почө томашлактө пуктыны быдеама быдтас-
јас улө, сөмын оз ков сорлавны селітракөд да
суперфосфаткөд. Доныс томашлаклөн абу-жө
ыжыд.

4. Лы пычыс вөчөм мувинеодантор.
Скөтлыс мі јасө сојам да лыјасыс сің колөны —
шыблалам, а сетөні велуна буртор, ескө ем. Быд
тонна лыын ем 280 кымын кіло фосфор му вын
да 48 кымын кіло азот. Тащөм лыјастө пондісны
өні чукөртны да вөчны сес мувынеоданторјас.

Заводјасын первој жона пуөдөны лыјассө ва-
пын да пөс ру пын (нарөн), медым госыс бырө.
Сөгса сепчөм пуөдөм лысө зев посөіа ізөны натө
мельничаясын, артмө сес лы пың һима мувын-
өдантор, рочөн — костяная мука. Му вылө көјі-
гөн, тајөс, томашлак моз-жө, колө первој сорышт-
ны муөн, лөбө лыаөн, мед оз буссы да којны лөң
поводлаөн. Лы пың жона вынеөдө важ мујас да
лыаажык мујас. Јонжыкасө төчөны најөс өңім улө
да картупель улө, почө-і мукөд пөлөс быдтасјас -
улө. Му вылө колө којны лы пыңтө арсаңыс-жө
да вершөк кык-кујім пыда кымын гөрны. Гектар-
вылө пуктысөө 280 кілосаң 560 кілоөң; шөркөд-
дем норма 385 кымын кіло. Буржык лөө лы пың-

тө гөрны кужьдкөд сорөн, коекөм му вылө, кор кужьдсө петкөдөны. Кужьдсө позө цуктыны тазинад сөмын жын мында, да содтыны пуд кыз кымын лы шыт, секи урожаыс воө весиг ыжыджыка тыр нормаби кужьдалөм дорые.

Быдбнылы колө лыжастө чукөртны да вузавны кооперативжасө мувынеөдантор вөчөм вылө.

Горт гөгөрсө жогыс вөчөм кужьд (компост). (Виçд 28-өд листбок).

в. Калыңнөй удобреньнөжас.

Калыңнөй мувынеөданторжас велуна пөлөс овдывлөны. Мижан местажасө жонжыкасө вајдывлөны калыј сов ыма талцөм мувынеөдантор. Сиз-жө зев

бура вынөөдө мутө пач пөјім да быдеама пөлөс мукөд пөјім. Каліјнөј солөн поџо вынөөдны көџ кушөм му; лыаа інті, көџ соја інті. Поџо пуктыны і гыбдач мујас вылө (подзолыстөј мујас вылө). Каліј сов мувын медеа шаң пуктавыны картупел үлө, пыш му вылө да му вылө көџөм турунјас үлө і візјас вылө. Поџо-жө вынөөдны һаң көџајас і градыв нуктасјас.

Картупел үлө пуктысөө вежон вітө-квајт воџжык картупелсө пуктытөџ; еу көџа үлө вежон мөд воџыв-жө көџтөџыс. Каліј мувынсө му вылө көјөм бөрын век колө вершөк кык-кујім пыда кымын мутө гөрны. Гектар му вылө тащөм мувынөөдантор пуктысөө 100 кілосаң 200 кілоџ. Шөркөд-дем норма лоө 150 кіло гектар вылө. Емөсө і мукөд пөлөс каліја мувынөөданторјас, өдөйтчөны тајөн моз-жө, сөмын гектар му вылө мукөдсө колө пуктыны унжык, а мукөдсө бара ещажык (каһит һима мувын пуктысөө кујім мында унжык, а мукөдторјас каліј сов дорыс пуктысөөны сөмын жымындаыс).

Пач пөјім да мукөд пөлөс пөјімјас мујастө јона вынөөдөны каліј һима мувынөн. Пөјімын мыјда-мындакө ем і фосфор һима мувын. Быдлаыс-кө пондан чукөртны пөјімтө (пачыс-і, пывсаһыс-і, рыныщјасыс да мукөдлаыс), вел унапөлзас сөс поџо бостны. Сөмын тащөм чукөртөм пөјімсө колө віџны вевт улын, кос інын, медым сөкө ез көтас сіјө лым-зер ваөн. Көтаслас-кө, пөјімыдлөн выныс, секі јона вошө. Поџо чукөртөм пөјімтө

пуктыны пельсајасо да пельсапас сарајјасо либо жыкычао. Пөјимөн позо вынеодны быдеама мујас-1 быдтасјас-і. Медса-нын шаңпөјимтө течны шабди улө,

Компост кужөд чукөр вит-кварт төлме мыегі гидраломби течны мөд места. (Визөд 30-өд ыстбок).

пыш мујас вылө да картупель улө. Позо, дерт, пуктыны і градывив пуктасјас улө і шаң көза улө. Зев шаң сіјөн і визјас вынеодны. Гектар вылө пуктысөо кыз пудсаң квајтымып пудјоа. Козпу да пожом пу пескые артмөм пөјим, шөркоддем норма гектар вылө ковмас 640 кіло. Кыапу да піну пес пөјим позо ешажык. Пөјимтө колө койны мујас вылад вежон кык-кујим воажык быдтасјас көзтөа да пырые-пыр-жө гөрпы кык-кујим вершөбпыда кымын. Визјас вылө позо койны тулыснас, ва бостлөм бөрын.

г. | з в е с т к а.

Ізвесткатө му шые быдтасјасыд неуна бостө-ны-жө сојантор пыдди, сөмын зев еща да быд му вылын ізвесткаыд сојантор пыдди ем пөштө тыр-мымөн. Сөмын колө шуны, көні мујассө ізвестка-алөны, сені һаһ-урожајыс зев јона содө. Сөмын ыжыд урожајыс лөб һе сы вөсна, мыј ізвесткаыс ачыс уна сојантор сетө-да, а урожај кыптө, позө шуны, со кущөм кујимтор вөсна:

Өтө-кө, ізвестка јона бурмөдө муеинсө, чорыд соја мујас һебзөдө, лыаажык мујас сукмөдыштө.

Сојөд мујас гөригөн муыс гырыс комөкөн ше-далө да агсалигас-і (һиновтигас), корөгсө һөјтигөн-і јона буссө муыс. Сецөм буссөм муыс зерјас бө-рын бөр јөкмьлтчө да пөв код чорыд корка му вевдорас артмө. Сіјө коркаыс лампа фивил моз муыс васө кыскө, а зер васө муас пырны бара-жө оз лөз да сы вевдорын і ваыс бөр пакталө. Сіқкө сецөм коркаасөм мујас вылын быдтасјаслы ваыс оз тырмы быдмыныс. Тацөм коркаыс мутө бытөкө пробкаалө сынөдөыс да сынөдыс (возду-кыс) му һиас оз вежлае. Быдтасјаслөн вужјасыс сынөдтөгыд бара-жө оз вермыны овнысө пыр бытөкө коьмөмаөс. Нөшита і сојанторјас быдтасјаслы тацөм һиас оз вермыны бура артмыны. Сы пон-да тацөм коркаасөм мујас вылын бур урожај оз вермы быдмыны. Уһжык-кө ізвестка пунктан се-цөм соја мујас вьлө, секі муыс бурмө, ставыс бытөкө көнтус код лөб, ақ му код. Пөсөидік ко-

мѡка муыд њекор оз коркаас да век сени сынѡ-
дыс-і, ваис-і тырмымѡн ем, буржыка вермѡны арт-
мыны сојанторјас-і—сы понда сени буржыка-і
наңыс быдмѡ.

Мѡд-кѡ, мујас вылын воыс-воѡ чѡжсѡны быд-
сама кіслотајас, „шѡма“ торјас да јѡна зугѡны
быдтасјасѡс бура быдмѡмѡыс. Медеа-нын јѡна
сецѡм „шѡма“ торјасыс чукѡрмѡны васѡд мујас
вылын да гыбдач (подзолістѡј) мујас вылын. „Шѡ-
ма мутѡ нѡшта позѡ тѡдны сы сертї, кытчѡ быд-
мѡ куз турун (хвоц): Быд крестанїн тѡдѡ, куз
туруна іпѡ наң омѡлжыка-нын быдмѡ, ізѡрмѡма-пѡ
муыс-да. Тацѡм „шѡма“ мујас былѡ ізвестка кыс-
калѡмыс зев ыжыд пѡлза ем, ізвесткаыд шѡмсѡ
бырѡдѡ-да.

Кѡймѡд-кѡ, мутѡ ізвесткаалѡмнад бара-жѡ со-
јанторјасыс му пыцкас буржыка артмѡны. Мї во-
зынжык-нын гїжлім, мыј быдтасјас му пыс со-
јанторјасѡ боетѡны асланыс вужјасѡн, ва сорѡн.
Мукѡд сојанторјыс прѡстѡ ва пїад омѡла сылѡ
(фосфор нїма вын, мукѡд дырјыс і калїј омѡла-
жѡ сылѡ). Сецѡм сојанторјасыслы ізвесткаыд
отсалѡ сывнысѡ да сојаныс быдтасјаслы унжык
артмѡ. Сојаныс-кѡ унжык, дерт, буржыка і на-
ңыд быдмѡ.

Мукѡд сојанторјыс бара регыд сылѡ (кујѡдыс
регыд артмѡ азот нїма вын) да пожјасѡ лым-зер
ваѡн, быдтасјас оз-і удїтны кутнысѡ. Сецѡм тор-
јасыскѡд ізвесткаыд ѡтвывтѡ, оз лѡз пожјасѡы-
ныс да быдтасјас кокыда вермѡны сес боетныс.

Таыс кыңы ізвесткаыд уна пөлөс мукөд пөлза-на сетө-і. Поңо шуны, мыј ізвестка быдтасјаслы, мортлы лекарство код-жө. Вісые мортлы тај докторјас сетасны лекарство да вісыеыс бурдө, јонжыка пондас еојны і быдтор; сіз-жө-і быдтасјаслыс став „вісөмсө“ (вісөм помкајассө) ізвестка бырөдө да буржыка пондасны еојны-і, буржыка быдмөны.

Став тајө помкајас (прічинајас) радіыс, му ізвесткаалөмыс пөлзаыс зев ыжыд воө, быдтасјас ыжыджык урожај сетөны-да.

Өні сесса сорңытыштам, кыңыжык колө ізвестканад вөдтчыны, мыјда сіјөс поңо нуктыны му вылө да кущөм му вылө шаңжык.

Ізвестка перјөны му піыс, із код-жө чорыд сіјө перјігас. Мукөдлаас ізвестка із чукөрмөма зонь пластјасөн, зев паскыда. Комі областын тащөм ізвестка із пластјасыс вел уналаын емдө. Сыктыв ујездын ем Ыб вөлөст; Кажымын, Којгортын, Ужјаын да мукөдлаын. Јемдін ујездын — Серегов вөлөстын; Қулөмдін волөетын — Устнем, Аныб да Печерала дорса мукөд вөлөстјасын.

Му вылө кыскавтөз перјөм ізвестка колө первој поснідіка торјөдлыны. Поңо кык нөгөн торјөдлыны: лібө ізөны перјөм ізвестка ізсө натө мельнічајасын (мельнічасө поңо новлөдлыны местаыместаө; Комі областө таво кымынөскө тащөм мельнічајассө вајісны), лібө заводјасын. Сөмын ізны колө пыз код посніа-жө; лібө јона сетөны, ыжыд жарын, натө вөчөм пачјасын. Сотөм ізвесткаыс

комѡка-жѡ лѡѡ, сѡмын му-вылѡ пуктѡм бѡрын, кѡ-ташыштас-да, ачыс жугавлѡ, поснѡммѡ.

Мувынгѡдантор вылѡ известкатѡ век вузалѡ-ны воѡвыв дастѡмѡн (изѡмѡн, лѡбѡ сотѡмѡн). Му вынгѡдигѡн известка пыѡ койѡны му пасталаыс да пырыс-пыр-жѡ гѡрѡны кык-кујѡм вершѡк пыда кымын. Сотѡм известка му вылѡ течѡны первој чукѡрѡн-чукѡрѡн (витѡ-квајт пуд чукѡр вылѡ), сес-са тыртѡны чукѡрјассѡ кујѡм-нолѡ вершѡк кыза муѡн. Тащѡм вевѡталѡм чукѡрјасас известка комѡкјас агныс вежон-мѡд мысѡи жугласѡны (зев повѡдѡаын регыджык, а кос дырјѡ дыржык оз жугавлыны). Мыјѡн известка јокмылјас жугласасны (вежон-мѡд мысѡи) колѡ тајѡ чукѡрјассыс известкасѡ разѡдны му пасталаыс да пыр-жѡ гѡрны 1-2 вершѡк пыда. Гектар му вылѡ позѡ пуктыны тоннасаң кујѡм тоннаѡѡ. Васѡд да сојѡд мујас вылѡ позѡ пуктыны унжык, а лыаа мујас вылѡ ещажык. Медѡа бур пуктыны известкатѡ кокѡм мујас вылѡ (пар вылѡ). Пыѡ кодѡ известка колѡ койны первој кокѡм гѡртѡзыс да пыр-жѡ і гѡрны, а сотѡм известка вежон кык војдѡр гѡртѡзыс, мед гѡриг кежлас удѡтас торјавлыны. Позѡ-жѡ пуктыны і воѡа кѡза улѡ сѡмын пыр-жѡ су вундѡм бѡрын (супѡд вылас) арнас медым удѡтас-на кѡзыд бѡсттѡзыс поснѡммыны (сотѡм известка-кѡ) да арнас-жѡ гѡрны супѡдсѡ. Мѡд пѡв мујас известкаалѡны сѡмын нѡлѡ-вит во мысѡи. Известка позѡ пуктыны быѡеама быѡтасјас улѡ, сѡмын омѡлжыка сѡјѡс раѡејтѡны шабѡдѡ, пыш да картупель. Мед-

ea jona cijsе радејтѳны кѳзѳм турунјас, ањкыщ да мукѳд пѳлѳе бобовѳј турунјас. Зев шањ ѳвекатѳ пуктыштны і вѳзјас вылѳ.

(Мувынеѳданторјас јылые нѳга помас ем содтѳд — лыдпасјас).

10. Колѳ мујастѳ заводѳитны ујавны уна переменаѳн.

Уна переменаѳн мујас ујалѳгѳн нан кѳзѳмы кынѳі кѳзѳны бобѳчан турун (клевер), ањкыщ, картофел да мукѳдтор.

Му вылым быдѳм веж кѳјѳд. Кѳзѳм веж турун гѳрѳѳ му пѳѳ.
(Вѳзѳд 25-ѳд мѳстбок).

Тащом көзајасыс һаң көзакөд воыг-воө ме-
стајаснас вежласоны да сы понда муыс сето
ыжыдзык докод, со мыј вөсна:

Өтi-кө, — кујим переменаһн мујастө ужалігөн
којмөд јукөн муыс прөста кујлө коккөм улын да
һекущөм докод оз сет. Віт переменаһн-кө, шуам,
заводитны ужавны, секи-һын вiтөд пажмуыс сөмын
лоө коккөм улын.

Мөд-кө, — һнi мi мујас вылө көзам сөмын һаң
көзајас: еу, id да зөр. Һаң вылө һаңтө көзiгөн
мујасыс воыг-воө iзөрмөны, муыс выныс зев өд-
jө бырө. Сыыс кынчi быдсама турун јогјас (јөн,
көјiн шағ, чiпсан турун да мукөдјас) мујас вы-
лад јона быдмөны да зескөдөны быдмөмөыс бур
көзајастө. Сесса һаң вылө һаңтө көзiгөн мујас
вылө чөжсөны быдсама һаң сојыс гагјас, номы-
рыс-i; һаң көзајас вылын паскалө быдсама вi-
сөмјас “вөлпiһ”, „шојшеп“ да мукөдтор. Вiсөм-
јас да „iчөтiк пажшiкјас“ (вредiтелјас) јона
чiнтөны һаң урожајтө. (Көлан војасө Летка да
Веркөлузјө вөлөстјасын өчiм сојыс номырыс зев
јона өбөдiтөма, мукөдласыс һаң кушөз өчiмјассө
сојөма). Уһа переменаһн ужалігөн, тащөм „дiвө-
јасыд“ озжык овлыны.

Быдтајас сојанторнысө муыс бөстөны асла-
ныс вујјасөн, ва сорөн (та јылыс мi возынжык
гiклiм), һо-өд ва сорһад уһа-жө выныс јiжө-i пы-
дө му шiас, кытыс һаң быдтајас оз-һын вермы-
ны сузөднысө, вујјыс матө пырө-да, сы вөсна i
регыд iзөрмө муыс. Бөбөһаң туруһлөн вујјыс зев

пыдöз пырö му-пiас (арнын пыда кымын) да го-
жанторсö кыскö аслас јон вујјасөн му пiыс пы-
дыс (дерт, бостö-жö i гöран слојесы). Вујјас-
саһыс мувыныс пыдынiныс i лажмыд iныс кајö
лiстјасас, заас-да (стебелас); сесса турунсö вер-
дам скöтлы да кујöдсö му вылö кыскалам, гөрöм
слöј iнас. Сiзкö пыдыс му пiесыс бобöһаһ турун
лептö вынсö һаһ быдтасјаслы гöран муеiнас. Сес-
са нöшта колö шуны, бобöһаһ турун, аһкыщ-i
уна бостöны јона колана азот һiма мувын сынö-
дыс (та јылыс гiжöма «Веж кујöд» стаһаһын), а
һаһ быдтасјасыд сынöдыс гојантор оз вермыны
сузöдны һöтi. Сiзкö һаһ
быдтасјаслы гöран слојас
бобöһаһ турун да аһкыщ
азот вынсö јона чукöртöны
пыдыс муыс-i, сынöдыс i.

Мiјан мујас вылын аһ-
кыщ да бобöһаһ вермöны
бура быдмыны — щöкыда
да асланыс лiстјасөн пöд-
тöны турун јогјассö. Сiз-жö-i
картупель вöдiтiгөн (бугри-
тигас) мујас вылыс јогыс
весассö. Тащöм быдтасјас
бöрын мујасыд озжык лоны
јогөсө да һаһыд буржыка
быдмö. Һаһкöд сорөн мујас
вылын бобöһаһ да карту-
пель вöдiтiгөн бырöны һаһ-

Куз да јокмылöс вујја бобовој ту-
рунјас вынсöдöны муеiн. (В. 26 л.)

лөн вёёмјас да быдсама жыбодыејас (вредитель-
јас). Сы вёена һаһыд бара-жө буржыка быдмө.

Кожмөд-кө, — бобһаһ турун, аһкыщ да кар-
тупел, аһыс етөһы зев ыжыд докод. Мјан ме-
стајасын клевел турунлөн шөркод-дем урожај быд
во локтө 250-300 пуд зев бур турун гектар му
вылыс. Картупел бура вөдитөмөн быдмө 800-100
пудјөз гектар вылө. Тащөм урожајјасыс лыд-ды-
һы-кө пондан һаһ дорыс кујим лөбө һол мында
унжык етөһы пөтөслунсө (питателностсө). Пошө
шуһы, мыј уһа переменаһн ужалігөн важ мында
муыс-жө, пондас быдмыһы сымда-жө һаһ (оз-кө
јешщө унжык), көһи-һаһ улас ещажык местаыс
лоб; уһа лөб скөтлы бур көрым (клевел турун
да картупел) да сөзкө унжык докод і скөтеһн
лоб; унжык лөб кујөд да пошас вөһны выл паш-
һајас. Нөшта-һа уһа пөлөс бур торјас емөс уһа
переменаһн му ужалөмыс, сөмыһ уһа местасө бо-
стө-да мө ог-һыһ тани гөжө мүкөдторјас јылыс
(кодлы окота, пошө јуасһы агрономјаслыс), ме
думажта і тајө гөжөм торјассыс пошө һыһ гөгөвоһы
уһа переменаһн ужалөмыс бурсө.

**Кымыһ переменаһн да кущөмжык көзајас мевоа
шаһ вөдиты мјан местајасын.**

Уһа переменаыд ем зев уһа сөкас. Пошө лө-
сөдһы һол, вөт, квајт, көкјамыс, өкмыс і дас пе-
ремена. Сөвса быд сөкас уһа переменаыһн пошө
вөдиты разһөј пөлөс быдтасјас. Нөһ перемена-

ын вермас лоны: коскөм му, су му, турун көза-
са му і вога му (id да зөр). Ноль переменаын-жө
вермас лоны: коскөм му, су му, картупель му да
вога му. Сіз-жө і мукөд пөлөс уна переменаын.
Кымын перемена лөсөдны, да кушөмжык көза-
яс вөдітны бөржігөн колө мөвныштлыны со мы
жылыс:

Med ескө, муяс ез ізөрмыны да унжык доко-
дыс воис; мед ескө, скөтлы бур көрым быдмис
дајһаң вөлі унжык; мед ескө, став ужыс ез-жө
өтө кадө чукөрмы, а өтмозажык вөлі разалөма го-
жөм чөжыс. Көза пыдди бобөһаң турун-кө щөщ
пондан көзны, мед ескө, сјјө ноль лөбө вөт воыс
вожык вая местаае бара ез во (щөкыда өтө ме-
стаө көзігөн бобөһаңыд омөла кутас быдмыны).

Уна перемена лөсөдігөн век колө корөдлыны
ассыныд (участокса) агрономөс.

Ме думыс-кө, медеа шаң лөбө мјјан места-
сын вөт переменаөн ужавны да со кушөм көза му-
яс лөсөдны: 1. коскөм му; 2. су му; 3. бобөһаң
турун му; 4. картупель му да 5. вога му (id лөбө
зөр).

Кыңи вуңны кујим переменаһаң тащөм вөт пе-
ремена выдө да кушөм көза код бөрын колө көз-
ны,— тыдалө тајө таблитсасыс: (вөзөд 52 листбокыс
клевөр (кытчө гөжөма). Сетчө су вылас колө
көзны клевер (бобөһаң турун).

Таблитса вылыс тыдалө: — 1) коскөм пыр му-
нө вога бөрын; 2) коскөм бөрын мунө пыр су;
3) бобөһаң көзөө су ныщкө оз быд воө, а во мысөи.

Војас мујас.	1 пере- мена.	2 пере- мена.	3 пере- мена.	4 пере мена.	5 пере- мена.	
	1 перемена	2 перемена	3 перемена			
1929 во.	Коскѡм му.	Г у м у.		Воса му		Кујим пе- ремена дырјі.
1929 во- жѡ.	Коскѡм му.	Зѡр му * су му клевер	Г у м у	су карт- му упел му.	воса му	Вуджан во.
1930 воѡ	Г у м у	Клевер 1-ј ыцкан во.	Картуп. му.	Воса му	Коскѡм му	
1931 во.	Картупел му.	Клевер 1-ј ыцкан во.	Воса му.	Коскѡм му.	Г у м у + клевер	
1932 во.	Картупел му.	Воса му	Коскѡм му.	Г у м у.	Клевер 1-ј ыцкан во.	
1933 во.	Воса му	Коскѡм му.	Г у м у + клевер	Картупел му.	Клевер 11 ыцкан во.	
1934 во.	Коскѡм му.	Г у м у	Клевер 1-ј ыцкан во	Картупел му.	воса му.	
1935 во.	Г у м у + клевер	Картупел му.	Клевер 11 ыцкан во.	воса му	коскѡм му	
1936 во.	Клевер 1 ыцкан во.	Картупел му.	воса му.	коскѡм му	Г у м у.	
1937 во.	клевер 11 ыцкан во.	воса му.	коскѡм му	су му + клевер	картупел му.	
1938 во.	воса му	коскѡм му	Г у м у	клевер 1 ыцкан во	картупел	
1939 во.	коскѡм му	су му + клевер	картупел му.	клевер 11 ыцкан во.	воса му	

Кор мунны кутас быд вога боббһаң (көзөмса-
ныс кожмөд во-һин лоө) сijö воас i колө көзһны
су пыщкө воэ тулысын, лым сылигас-һа (öҗim пиас),
4) кык вога боббһаң бөрын көзөө пыр вога кө-
ча; 5) картупель өтi во мунө су бөрын (кор сукөд
щөщ өз көзөы боббһаң, а мукөд во картупель му-
нө картупель бөрын жө; 6) вога көча му өтi воө
мунө кык вога боббһаң бөрын, а мөд воө мунө
кык вога картупель бөрын.

Тажө көчајас пыддһыс позө i мукөдтар көзһны:
1) коккөм му вылө позө мыјдта-кө көзһны вiка
турун; 2) картупель местаын позө вөдiтһны мөс
соркһi (турһепс), либө өтi жыңјас картупель, мөд
жыңјас мөс соркһi; 3) вога му вылө позө көзһны
id, зөр, либө шабдi, меҗса-һин јона шабдiыд быд-
мө боббһаң турун бөрын; 4) боббһаң көзһны ко-
лө шепта пырејкөд сорөн.

Өнi вiқөдлам мыјта вермас воны докод өтi
десаҗина му вылыс тацөм вiт переменаөн ужалi-
гөн да мыјда воас докод сымда-жө му вылыс ку-
јим перемена дырјi:

Кујим переменаөн ужалiгөн десаҗинаыс докод:

1. Коккөм му . . .	3300 кв. метр . . .	00—
2. Су му	3300 кв. метр . . .	400 кiло
3. Вога му	3300 кв. метр . . .	400 кiло
		25 һуд id
		либө зөр.

ставыс 800 кiло һаң

Лыддһам даскык урөн кiло $800 \times 12 = 96$ шажт доп.

Віт переменайн ұжадгөн гектар му вылыс докод:

1. Коскөм му . . . 2000 кв. м. с 00
2. Су му . . . 2000 кв. м. 256 кіло даскык урөн кіло 30 ш. 72 ур.
3. Воса му 2000 кв. м. 256 кіло ід 30 ш. 72 ур.
4. Бобьнаы 2000 „ „ 800 кіло 5 урөн кіло 40 ш.
5. Картупел 2000 „ „ кык тонца да 600 кіло кык да
жын урөн кіло 65 ш.

Став докодус 166 шайт 44 ур.

Кујім перемена дорыс віт переменайн өті гектар вылыс докодус унжык воө—166-44—96—70 шайт да 44 ур дон.

Пөтөслун серті-кө артавны, віт переменайн бара-жө унжык воө пінателностыс. Тани колө нөшта шуны, мыј уна перемена вылө вујігөн та јылыс јона колө јуасны да корны сөвет участкаса агрономлыс.

12. Быдөнлы колө көзны мујастө бура сортірујтөм да весалөм көјдысөн.

Көјдыс весалөмыс да сортірујтөмыс бара-жө зев ыжыд пөльза ем. Му вылад-өд век быдмөны быдсама турун јогјас, кодјаслөн көјдысыс вартігөн сурө һаһ көјдыс піө. Весавтөм көјдыснад-кө мүтө көзән, секі һаһыскөд щөц көзсө уна турун јог көјдыс да мујасыд нөшта-һін јона јогөсөһны, а јогөсө му вылад бур урожај һекор-өд оз і быдмылды.

Он-кө кәйдытө бура сортүрүт, сетөнi емөе
гырые i поснi тугеяс. Му вылө көзөм бөрын
гырыеыс воҗык чужө да воҗык i быдмө, а
посныыс дырҗык оз чуж даҗ бөрыннас нөҗжөнжык
быдмө, сы вөсна һаң урожај воө (поспевајтө)
вөреөн-бөреөн, оз өтырыңја (өтщөщ). Буржык
шепјасыс вомаөе-һиң, весег чегөны, а омөльжыкыс
век-на веж „сарапан-код“, кыз шүасны. Он-и куҗ
кор колө заводитны вундыныд. Воҗык-кө вундан,
уна-на веж шептыс сурө; сормөдчыштан-кө, бура
воөм шептыс бара чегјасө-һиң, уна урожај кие-
касө. Став быдмөм һаңсө һекыз он i вермы
чукөртны. Сесеа, колө шүны, посныд тугеыс уңжы-
кыс җикөҗ оз-и чужлы, көјдысө прөста лөө му
вылө којөма, а көрым вылө ескө сiҗө зев-на шаң
вөли. Гырые көјдысыө-өд гырые тугеа-жө i урожа-
јыс быдмө. Гырые јон бат-мамлөн-тај i челадыс
гырыеа быдмөны, иҗөтик-жебиник бат-мамлөн i
челадыс жебыһикөе, сiҗ-жө i бытасјасыдлөн.
Кымын гырые да бур көјдысөн муҗастө көзән,
сымын бура вермас быдмыны һаң урожај. Гырые
бур көјдыс позө лөсөдны сөмын бура весалөмөн
да сортүрүтөмөн сортүрүтчан машинајас вылын.
Өнi-өд быд вөлөстын-һиң емөе сортүрүтчан маши-
најасыд, тријерјас да триумфјас. Сiҗкө быдөнлы
колө сортүрүтны ассыс көјдысө, секи урожајыд
муҗас вылад өнја дорыс кутас буржыка быдмыны.
Уна пөлөсө видлөгјас серти агропомјас шүөны,
мыј нач көјдыс весалөмые да сортүрүтөмые
урожај гектар му вылө вермө быдмыны 160 килоһаң

640 кілобз унжык 6нја дорые, сортіруйттөм көјдысөн көзөм дорые. Колө лөсөдны сиз, мед нөтi крестанын мујассө ез көз сортіруйттөм да весавтөм көјдысөн.

13. Колө мујастө көзны көзан машинајасөн.

Быдтасјас буржыка вермөны быдмыны:

1. Оз-кө мөда-мөдыслы мешајтчыны, да быдөнлы-кө өтмындажык муыс дөнчө;

2. Лапыд (сыроватөј) му вылө-кө көјдысые вескалас көзігас;

3. Быд көјдыс туг-кө бура да өтныдна лөө тыртыштөма мунас.

Машинаөн көзөм

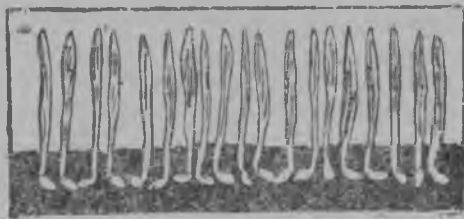
Кіөн көзөм

Тази-ө артмө көр ми көјдыстө кјөн којам? дерт, оз тази. Му вылө көјдыс вескалө кыз сурө Вөзөд тајө серпасјассө. Көјдыстө којамө кос

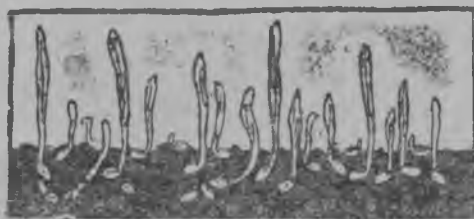
му былö (гажа луннад-öд гөриг костыс-і коемö муыд) да сы понда дыржык оз вермы чужныс көзайд. Тулыснас-кө öтi лун возжык чужас көзайд, арнас сiјö, почö шуны, вежонөн возжык воас. Көмi пöслöвiча шуö: „тувсов көзайд-пö шат бертiг костi сормö“. Сөгса бара-жö кiнад којам мi көјдыстö мукöд дырјыс јешцö агсавтöм му былö. Көјдысыс агсалiгөн мукöд тусыс пырö му пiјас пласт бокјасö да агас тув бөрса, мукöдыс вескалöны матöжык, а мукöдыс му вевдорас i колöны. Сывöсна öзiмыс петö зев сөрсөн-бөрсөн лоö кодi куз, кодыс жөнiд, да i һаһ урожајыс сөрсөн-бөрсөн-жö воö, а сы вöсна тыр урожај оз-i вермыс воны. Машинаөн-кө көзан, секi ставыс лоö ладнö.

Öтi к-кө — машинаыд көјдысö му вылад кiстö вiчен-вiчен (вiцöд 58 лiстбок) а оз кыз су-рö. Тақинад быдтасјасыд мöда-мöдыслы оз мешајтчыны да буржыка вермöны быдмыны; мöд-кө, — көзан машина көјдысö быд тус öтпидна лезö му пiјас, лапыдiнö (сыроватöј iнö) да быд тус-жö öтпидна тыртö мунас. Сы вöсна машинаөн көзöм став көјдысыс чужöны öтпырјөн да возжык, сiјөн-i урожајыс возжык-жö воö, дај став шептыс öтпырјö воö. Машинаөн көзöмме кык пöлсө ыжыд пöлза воö; öтi-кө, урожајыс ыжыджык лоö, а мöд-кө, көјдысыс ещажык көзсö машинанад, кiөн көзöм дорыс. Владiмирскöј губерһаын опытној му вылын машинаөн көзöмме пöлза тöдмалöм могыс вöчалöмөс

видлөгјас да ео мыј сес тыдовтчөма: өтї участок
вылө кїјөн көзлөмаөс 196 кгр. (12 пуд да жын)
еу, сес воөма урожајыс 934 кгр. (58 пуд да жын);
мөд участокө сөңөм-жө да сымында-жө му вылө

Машинаөн көңөм петас.

Кїөн көңөм петас.

көзлөмаөс машинаөн сөмын 130 кгр. (8 пуд) еу,
сес воөма урожајыс 1.261 кгр. (80 пуд). Сїзкө
машинаөн көңөмыс урожај кыптө 30% мында
ї көјдысыс ещажык мунө 30%-жө.

Көңа машина позө бөстны өтвылыс сїктыдлы
өтїөс, сїјө быдөнлы тырмас. соныс ео шажт
гөгөр.

14. Кымынкө кыв мујас гөрөм да агсалөм јылые.

Ми мујаснымөс ассыным гөрам да агсалам
сы вөсна, мед ескө, өтi-кө, муыс ез подмы, нi ез
вөв гырые комөкөс, а мед вөли һебыд да быдтас-
јас вермисны буржыка вужјасны; мөд-кө, мед
буржыка јјас муас лым-зер ва, да оз другөн
бөреө коемы, дај сынөдыс медым буржыка веж-
ласас; којмөд-кө, мед ескө јонасө ез-жө өддөлтны
кущөм сурө турун јогјас, буржыка мед пөжөс
муыс да унжык артмис быдтасјаслы сојантор.

Med ескө мутө чередитөмыс збыль тащөм
пөлзаяс вөлины, гөрны-агсавны колө кужөмөн-жө
да колан кадын. Кыч сурө да кор сурө гөрөм
агсасөмыс пөлза пид-ди вермас артмыны омөль, муыд
һебчөм пид-ди вермас сөмын далькмыны. Танi ми
һеуна гiжыштам, кычi да кодыр буржыка гөрны-
агсавны мујастө вөса көча улө да коекөм воө —
ручөг улө. Вөса көча кечлө колө мутө дастыны
арсаһыс-жө. Мыјөн толкө вундысөс да прөсмас
су му (өд сурод вылө вөсатө ми көчам), пырыетөм-
пыр-жө колө сiјөс гөрны. Сiчi гөрөмнас i колны
төв кечлас. Арса сурод гөрөмыс ем зев ыжыд
пөлза, секi:

1) воужык гөрөм бөрын уна-на сурө арнас
шонид пөраыс, да суродјыс i турун вужјыс бура
пөжөс-да сы вөсна муыс вынажык i һебыджык лөб;

2) су му вылын быдмыс јог турунјаслөн
һаһтө idралiгөн уна кiсөө му вылад көјдысыс.
Пөран-кө мутө, арнас-на-жө сешөм көјдысыс чужө,

а нерыңк веж туруныс арға кынмалігас і төвнас кынмө. Сы вөсна воға муыд озжык ло жоғө. Он-кө гөр арғаңыс, турун жоғ көјдысыс төвнас оз шыксы-да, тулыснас петө, воға мутө жоғөстө;

3. гөрөм му пластјасыс арға зерғыс јона болдөны, туктөны (напјатајчөны) ванас, сөсө арға кынмалігас да төвнас болдөм пластјасыс көздысыс дрөбавлөны, да муыс ачыс бура небзө. Арға гөрөм муыд тырмымөн-жө вермө чукөртны васө-і воға быдтасјаслы.

Сөмын арнас оз ков пінөвтны мутө, секі вермас муыд јона далжмыны. Тулыснас мыјөн лымјыс сылас да чут қосмыптас муыс, колө көзтөздыс-на агсавны, он-кө агсав муыд зев өдјөн қосмө, да дыр оз вермы чужныс воға петасыд. Көзігөн, дерт, лоө бара-жө гөрны да агсавны. Тулысын гөрны-көзны колө қыз поғө воғжык, сөмын мед гөрігад абу-жө выті ва муыд-а, гөр шабала (отвал) дінад да агас пін дінад мед оз-жө мавтчы муыс.

Қызі колө қоскөм му чередітны.

Қоскөм мутө арғаңыс-жө поғө гөрны (воға подсө), сөмын бара-жө воғжык, пырыс-пыр мыјөн ңаңыс ідравсас; арнас оз-жө ков пінөвтны. Гојөд қоскөм мүјас ңепременнө колө гөрны арғаңыс, а абу-кө сојөд муыд, буржык лоө арғаңыс ңе гөрны. Арға гөрөм қоскөмтө тулыснас мыјөн чут қосмыптас муыс. пырыс-пыр-жө колө агсавны, он-кө агсав, лун-мөдөн вермас зев јона қосмыны.

бу-кө гөрөма арнас коекөм мутө, тулыснас колө
еті гөрны воҗжык, пырые-шыр мыјөн помасас
васа көҗаыд, сормөдчан-кө гөрөмнад, бара-жө муыс
ывті јона коемө да бөрті гырые комөкөн кутас
өреыны. Вежон мыҗеі кымын гөрөм бөрас јона
космытөҗыс колө мутө бурыңика агсавны зерыш-
өм бөрып лібө лысва јылын, медем оз јона
уссы муыс да бурҗыка һебҗас, жуғавлас гырые
комөкјасые.

Пуцкыны (двоитны) коекөм мутө колө вежон
свајт мыҗеі кымын. Јона-кө пондас турунҗыны
муыд, пуцкытөҗыс колө мөдпөв агсавны, медем
туруныс жуғлағас да оз понды быдмыны. Коекөм
пуцкөм бөрын һедыр мыҗеі бара-жө колө мутө
агсавны, севса су көҗтөҗыс чут-кө турунҗас,
либө подмыштас муыс, колө һөшта-на агсавны,
медем ескө пыр вөлі муыд һебыд, дај мед һеҗеік
турун оз быдмы коекөм му вылад.

Міјан ескө комі крестанаыд вывті јона стараж-
чөны му гөгөрыд, сөмын коекөм мутө оз кужны
передитныс. Со куцөм һелучкјас міјан овлыв-
төны коекөмтө чередитігөн.

1. Јөрјассө виҗөны вөссөн да гөжөмбыд
ені скөт олө, талалө мујассө, сы-понда коекөм
муыд јона подмө да коемө, оз і вермыв бурасө
шојтчыны, прөста пустујтчө муыс. Таҗикөн виҗөм
дөрые бурҗык лөб коекөм му вылад віка турун-кө
бөҗан. Воҗжык-кө ыцқан віка турунтө (петырлун-
ас гөгөр) муыс оз јона коемы да бурҗыка шојтчас
равитчан јөр дөрые:

2. Коскөм жөрыд оз-кө травитчы, сени бара зев жона турун жөгсө быдмыны лезоны. Мукөдыс мөвпалө сиз, мыј тацөм турунсө-пө гөран да сижө зев бур кујөд, муыс-пө вынажык лоө. Ми ескө козынжык гижлим, мыј поцө му вылад быдтыны вүјөдтө (веж кујөд) сөмын-өд сени көзөм турун быдмө, а оз жог. Тацөм турун жогыс вывти жона изөртө мутө, а оз вынеөд. Изөрмөмые өприч тацөм жогыс коскөм му вылад быдмөны да чөжөоны быдсама һаһ жыбөдые жас-вредител жас: өзим сойге номыр жас, пуче жас (елызеһ) да быдсама өзим сойге гаг жас і гут жас. Коскөм мутө колө вөдитны сиз, мед ескө жөрыс ез травитчы, дај медым һөтө турун сө ез быдмы. Мыјөн толькө чушкысас турун жогыс, пырыетөм-пыр-жө колө мутө агсавны, мед һещкысас став жогыс. Унжык һөв агсалөмые пеһа абу, секи турун жогыс озжык быдмы дај муыс век лоө һебыджык;

3. Коскөмтө чегөм бөрас (тулысја первој гөрөм-бөрас). зев дыр оз агсавны да муыс бара-жө жона космө, сесеа кос муыд агсалигас оз-і һебзыв, да вывти корөгөе лоө і жона буссө агсалигас. Корөгјассө сесеа бостасны-да жмотјоны һөјтөны киөн, натө корөг һөјтан жасөн либө черөбукөн. дерт, ескө-і корөгид секи оз ло, сөмын муыс жона буссө да первој зер-бөрын-жө і подмө-коркаасө. Колө воцжык мутө агсавны, секи оз ло корөгөе, а турунчыны-кө пондас, мөдпөв колө агсавны пуцкытөзые (двоиттөзые). Корөгтө бырөдны буржык лоө натө вөчөм катокөн, сижөн регыджык.

дај озжык буссы муыс. Сенцём катоктө кужас
вөчны быд мужик, куцёмкө сөкыдзык керпомыс.
Кыңи вөчсө катокыс, почө жуавны агрономјаслыс,
а јешцө буржык лоб тацём катоксө-кө сикткоднад
нөбан дае вөчөмсө, сјјө абу дона.

Став тацём нелучкјјассө коскөм чередитөмыс
колө бырөдны, таңинад, шөјтчөм пыдди, коскөм воө
мујасыд мјјан сөмын јонжыка изөрмөны.

15. Нөшта өөитор тајө нига јылыс.

1929 воын, март төлысын Сыктывкарын агро-
номјаслөн да мукөд виңму дорын ужалыс снетсиа-
лыстјаслөн вөлі өтвылја совешцаңнө. Куцёмкө
дадө (Ыбыс-лы, Межадорыз-лы, стөчөзыс ог төд)
самөј сөк-жө мылакө карө волөма, да кылөма
тацём совешцаңнөтө агрономјаслыс да нарошнө
пыраліс совешцаңнө вылө накөд сөрнөтыштны.

Зев сөлөмсаң сјјө вөлі висталө совешцаңнөлы,
аграномјас-пө мјјанлы вывти колана јөз, уна бур
сөветјас-пө најө сөтөны крестаналы. Сөмын-нө
мјјан агрономјасыд зев-на ещаөн да оз-на вер-
мыны быд крестанінөс велөднысө. Медем ескө
унжык крестана-пө вермісны бурмөдны ассыныс
олөмнысө агроном сөветјасөн, колө-пө агроном-
јаслы буржыка виңму ужалөмјас јылыс гижны нига,
ас гөгөрвоана кывјөн, медем ескө тацём нига
сөрғыыс вермісны унжык комі јөз велөдчыны,
көні абу агрономјасыс. Тацём сөрғыыс дадөдыд-
лөн меным јидіскод сөлөмө да ме күт ескө-і

томынык коми агроном пи-ша, но бості ас выло
ыжыд уж — саддыдлые еорысö оломö пöртны —
гїжны візму ужалом жылые коми нїга.

Серт, зольанык нїгаад ставсö он вермы гїжны
дај первој тащом ужтö вöчигөн вермас лоны гөгөр-
вотом інјас і мукöд нелучкіторјас. Воқö кежлö
мед буржык нїга-нын вермам гїжны, мі чуксалам
став воқмöстчые крестанаöс индыны тајö нїгалые
тырмытöмторјассö, да мыј жылыежык колö воқö
кежлö гїжные. Ассыныд сөветјастö мөдöдö коми
нїга леқанінö (Сыктывкар, Вадорвыв улча,
38-öд керка) лїбö гїжö „Комі сїкт“ газетö.

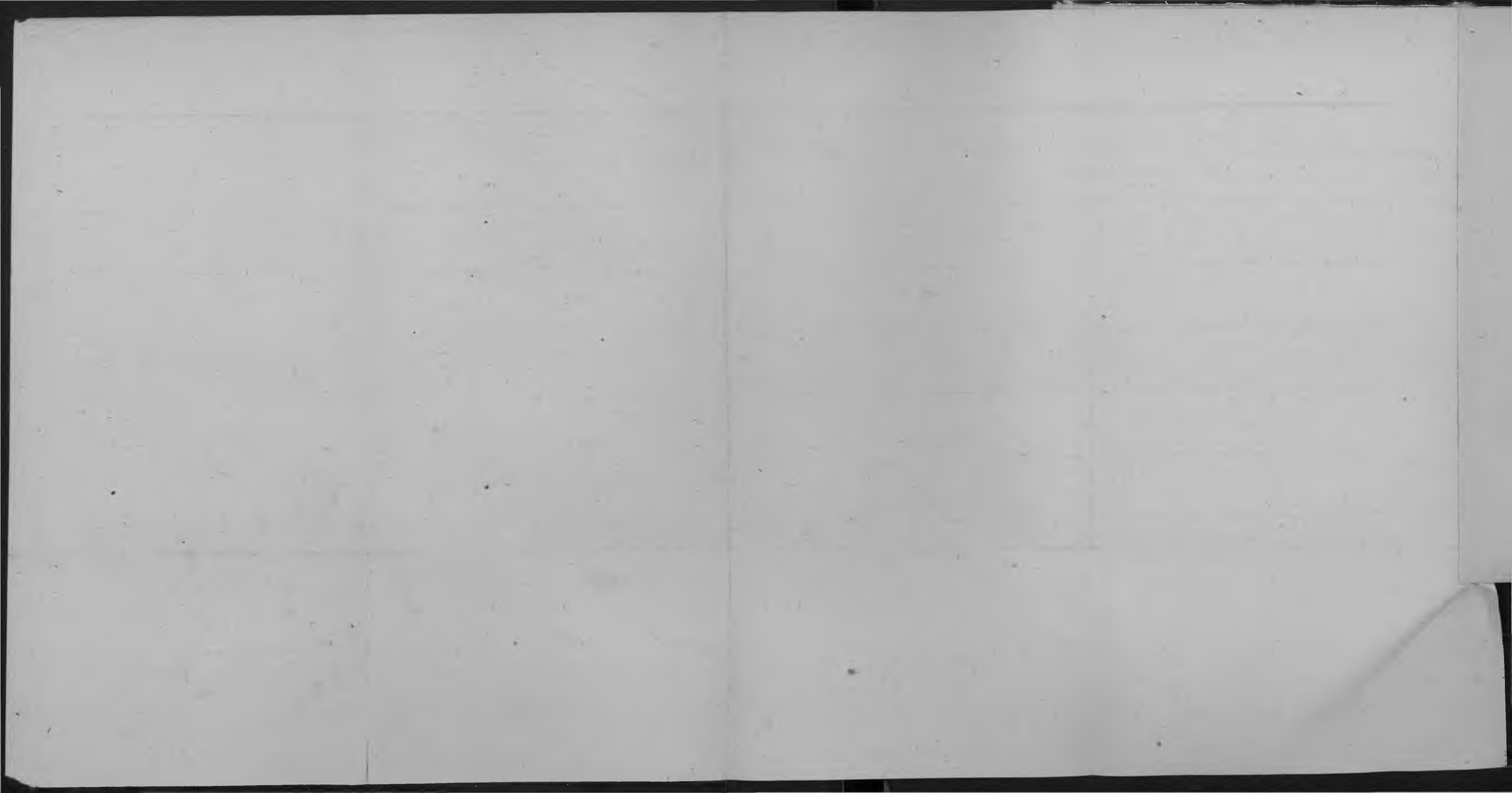
Тїжан індалом куза мі öтвылые воқö кежлö
вермау лөсöдны буржык нїгајас.

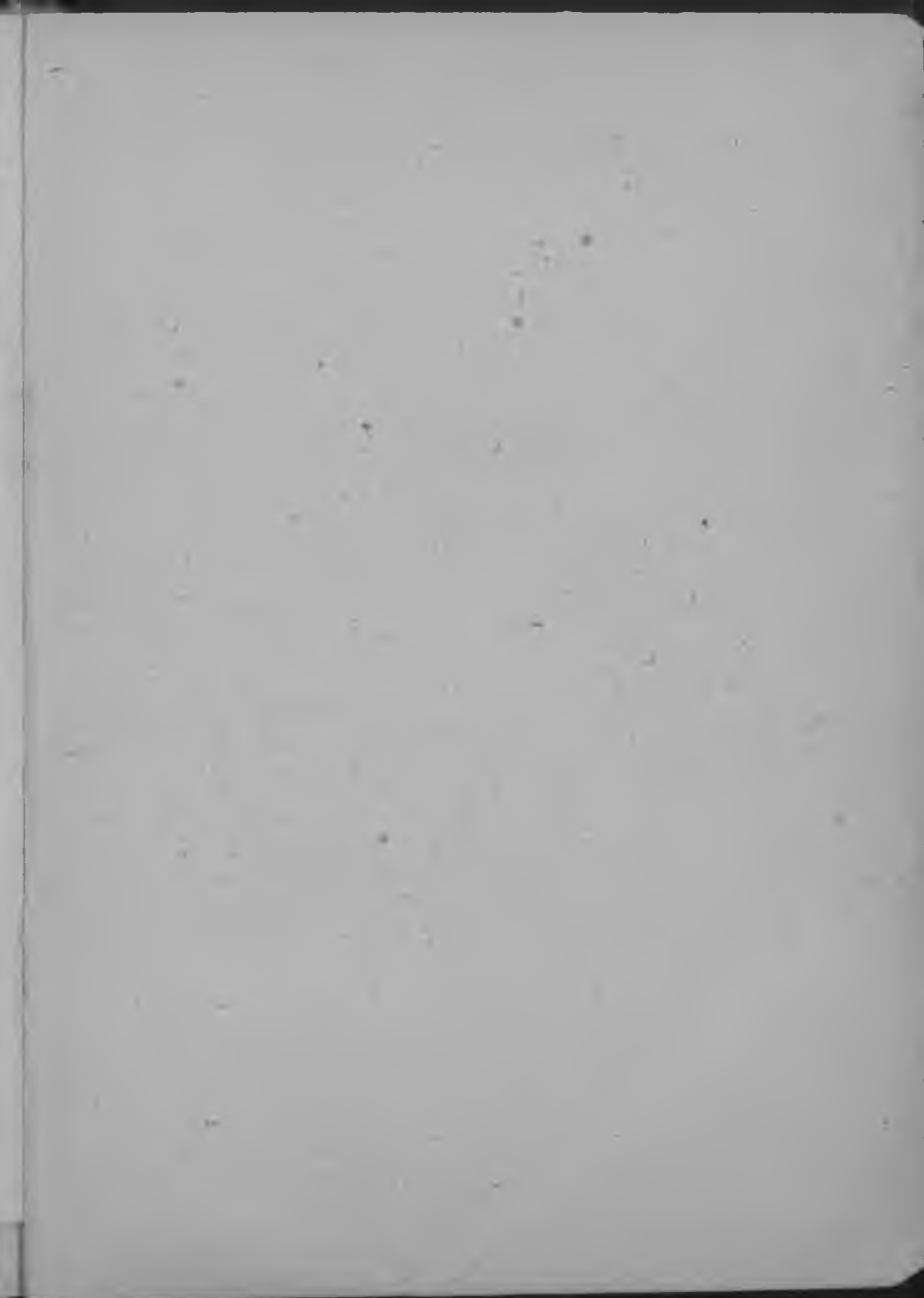
Инд. № 4634.

Лыддасјас мінералној мувын өддандорјосөдн вөд-итчыны*),

Кыңи шүө мунисөддандорјас.	Кыщөм местаө	Колө пуктыны	Кыщөм кадын да кыңи колө пуктыны			Уна-ө пуктысөб деса-тина выдө (пудландөн).		Шажт донор 15%		Кодјаскөд оз поч сорлавын
	Кыщөм мунснма инө (почва выдө)	Кыщөм быдтасјас үлө	Мел оны	Шөргөд-дана	Мел ую	Шажт	Ур	Ур		
1. Гелитра.	Быдсама мунснма инө почө, буржык оојөд инө; омыжык лыва выдө да оөд муа инө.	Почө пуктыны берсама быдтасјас үлө, сөмын оз ковтечы, „бобовөј“ турунјас үлө.	3	6	9	3	30	1 во.		
2. Фосфорит пыч.	Васөд да гыбдач мујас выдө, вын пашнајас выдө, почө-и лываа инө.	Почө быд пөлөс пуктас үлө-жө. Медса шаң „бобовөј“ турунјас үлө.	30	48	72	—	24	4-5 во.	Суперфосфаткөд оз поч сорлавын (шөд көчны).	
3. Суперфосфат.	Почө быдсама му выдө, сөмын оз поч васөд инө, да „шона“ пысөј инө. Буржык оојөд инө.	Быдсама быдтасјас үлө.	12	18	24	—	48	2-4 во.	Известняккөд да томасшлаккөд шөд пуктыны (сорлавын) оз поч.	
4. Томасшлак.	Васөд мујас выдө, лываа мујас выдын.	Турун көчөјас үлө; капуста үлө; нань быдтасјас үлө.	18	24	36	—	56	3-9 во.	Суперфосфаткөд оз-жө поч сорлавын.	
5. Ямыч.	Васөд да лываа мујас выдө.	Очым, да воа көчөјас үлө, картофел үлө-и.	18	24	36	—	42	2-3 во.	С	
6. Калиној сож.	Быдлаө почө. Шаңжык оојөд инө да васөд код инө.	Почө быд пөлөс быдтасјас үлө. Медса шаң шабди, да картофел үлө.	6	9	12	—	60	1-2 во.	Известняккөд да томасшлаккөд почө сорлавын сөмын көчөд лунјасас, возжык оз поч.	
7. Пач пөим.	Берса му выдө почө көчны.	Почө-жө быдсама быдтас үлө. Медса шаң шабди үлө, пышму выдө, да картофелас үлө и градјас выдө.	15	25	40	—	25	1-2 во.	С	
8. Известка.	Вывти оојөд инө; шона васөд мујас выдө, почө лываа инө.	Быд пөлөс быдтасјас үлө, медса жона турун көчөјас үлө да вычјас выдө.	60	120	300	—	—	4-5 во.	Күждөккөд, да суперфосфаткөд шөд оз ков көчны.	

*) Даныне в таблице взяты из справочника агронома — „Пересчет-Салтама“

41473

	Коми-3
	2-1007.

доныс 25 ур.